

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA BOHEMISTIKY

Veronika Stehlíková

Textová dynamika vybraných žalmů v jednotě
bratrské od Červenkovy žaltáře (1562) do kralické
Šestidílký

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: Ph.Dr. Robert Dittmann, Ph.D.

Obor: Česká filologie se zaměřením na editorskou práci
ve sdělovacích prostředcích

OLOMOUC 2009

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jsem
přitom jen uvedené prameny a literaturu.

Souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce.

V Olomouci dne 13. května 2009

Děkuji PhDr. Robertovi Dittmannovi, Ph.D., za odborné vedení práce, věcné připomínky a mnoho cenných rad a podnětů. Rovněž děkuji Mgr. Pavlovi Černuškovvi za pomoc při pořizování překladů z latiny.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1 SLEDOVANÉ EDICE A JEJICH ZKRATKY.....	7
2 KE GRAFICE SLEDOVANÝCH PAMÁTEK (NA ZÁKLADĚ SLEDOVANÝCH ÚSEKŮ).....	9
3 TRANSKRIPČNÍ POZNÁMKA.....	12
4 K DOSAVADNÍMU BÁDÁNÍ O SLEDOVANÝCH PŘEKLADECH.....	14
5 TEXTOVÁ DYNAMIKA ŽALMU 15,1–5.....	18
5.1 Rozbor textové dynamiky Ž 15,1.....	18
5.2 Rozbor textové dynamiky Ž 15,2.....	19
5.3 Rozbor textové dynamiky Ž 15,3.....	20
5.4 Rozbor textové dynamiky Ž 15,4.....	21
5.5 Rozbor textové dynamiky Ž 15,5.....	23
5.6 Souhrnné srovnání Ž 15,1–5.....	24
5.6.1 Komentář.....	24
6 TEXTOVÁ DYNAMIKA ŽALMU 16,5–11.....	28
6.1 Rozbor textové dynamiky Ž 16,5.....	28
6.2 Rozbor textové dynamiky Ž 16,6.....	29
6.3 Rozbor textové dynamiky Ž 16,7.....	30
6.4 Rozbor textové dynamiky Ž 16,8.....	31
6.5 Rozbor textové dynamiky Ž 16,9.....	32
6.6 Rozbor textové dynamiky Ž 16,10.....	33
6.7 Rozbor textové dynamiky Ž 16,11.....	33
6.8 Souhrnné srovnání Ž 16,5–11	34
6.8.1 Komentář.....	35
7 TEXTOVÁ DYNAMIKA ŽALMU 23,1–6	37
7.1 Rozbor textové dynamiky Ž 23,1.....	37
7.2 Rozbor textové dynamiky Ž 23,2.....	38
7.3 Rozbor textové dynamiky Ž 23,3.....	38
7.4 Rozbor textové dynamiky Ž 23,4.....	39
7.5 Rozbor textové dynamiky Ž 23,5.....	40
7.6 Rozbor textové dynamiky Ž 23,6.....	41
7.7 Souhrnné srovnání Ž 23,1–6.....	42
7.7.1 Komentář.....	43
8 TEXTOVÁ DYNAMIKA Ž 26,1–12.....	44
8.1 Rozbor textové dynamiky Ž 26,1.....	44
8.2 Rozbor textové dynamiky Ž 26,2.....	45
8.3 Rozbor textové dynamiky Ž 26,3.....	46
8.4 Rozbor textové dynamiky Ž 26,4.....	46
8.5 Rozbor textové dynamiky Ž 26,5.....	47
8.6 Rozbor textové dynamiky Ž 26,6.....	48
8.7 Rozbor textové dynamiky Ž 26,7.....	49
8.8 Rozbor textové dynamiky Ž 26,8.....	50
8.9 Rozbor textové dynamiky Ž 26,9.....	51
8.10 Rozbor textové dynamiky Ž 26,10.....	52
8.11 Rozbor textové dynamiky Ž 26,11.....	53
8.12 Rozbor textové dynamiky Ž 26,12.....	53
8.13 Souhrnné srovnání Ž 26,1–12.....	54
8.13.1 Komentář.....	55

ZÁVĚR.....	57
ANOTACE.....	59
SEZNAM ZDROJŮ.....	60
SEZNAM PŘÍLOH.....	62
PŘÍLOHY.....	63
Příloha č. 1: Dokladový materiál Ž 15,1–5.....	63
Příloha č. 2: Dokladový materiál Ž 16,5–11.....	64
Příloha č. 3: Dokladový materiál Ž 23,1–6.....	65
Příloha č. 4: Dokladový materiál Ž 26,1–12.....	66

ÚVOD

Kralická bible je bezpochyby nejvýznamnějším bratrským tiskem a velice významným počinem v dějinách českého překladu Bible. Ačkoli výzkum kralické tradice má dlouholetou historii, na některé otázky dosud nepřinesl uspokojivé odpovědi. Například není objasněna otázka vzniku Šestidílkky či její vztah k předlohám a k české tradici. V této práci bychom se chtěli zaměřit na dílčí aspekt první oblasti, totiž na problematiku kralického překladu žaltáře. Budeme se věnovat čtyřem tiskům jednoty bratrské. A sice kralické Šestidílce a třem jejím možným předlohám – Červenkovu žaltáři (1562), tzv. Štefanově postile (1575) a kralickému žaltáři z r. 1579. Zkoumanými úseky budou Ž 15,1–5 (tedy celý žalm), Ž 16,5–11, Ž 23,1–6 a Ž 26,1–12. Výběr se řídí dochovanými úseky ve Štefanově postile. Žalmy jsou číslovány podle hebrejské bible, konkrétně edice BHS (cit. dle BibleWorks 4.0.). Toto číslování podle hebrejské tradice je obsaženo v Červenkově žaltáři, Žaltáři z r. 1579 a kralické Šestidílce. Štefanova postila obsahuje číslování žalmů vulgátní (pův. ze Septuaginty).

Práce bude rozdělena do osmi kapitol. V první kapitole uvedeme seznam zkoumaných edic a jejich zkratky. Dále se budeme krátce věnovat jejich grafice, následující kapitolu bude tvořit transkripční poznámka. Čtvrtá kapitola bude věnována dosavadnímu bádání o zkoumaných edicích, pátou až šestou kapitolu, tedy jádro práce, bude tvořit rozbor textové dynamiky vybraných úseků žalmů.

Na základě metody textových sond od Vladimíra Kyase srovnáme vybrané úseky žalmů. Pokusíme se určit motivy textových změn, kvantifikovat podíl textové dynamiky ve sledovaných edicích a dovodit textové rozdíly k některým možným předlohám. Pokusíme se určit převládající textový typ, závislost jednotlivých vydání na vydáních předchozích (přihlíženo bude k tiskům 16. stol., především k Severýnově bibli z r. 1537 a Melantrichově bibli z r. 1577), dále samostatná řešení jednotlivých vydání a jejich přínos vzhledem k české tradici. Částečně bude zkoumán i dosah inovací zkoumaných bratrských překladů v následné tradici, a to přihlédnutím k textu Bible kralické z r. 1613 a Českého ekumenického překladu. Bibli kralickou z r. 1613 budeme citovat podle verze v programu Theophilus, která má ve Starém zákoně text tzv. Karafiátova kritického otisku, z tohoto programu budeme citovat i ČEP, tzn. verzi, která nemá odlišeny překladatelské dodatky, ačkoli v tisku jsou odlišeny kurzívou.

1 SLEDOVANÉ EDICE A JEJICH ZKRATKY

Zkratky knihoven:

KNM = Knihovna Národního muzea, Praha;

MZK = Moravská zemská knihovna v Brně;

VKOL = Vědecká knihovna v Olomouci.

U tisků citujeme bibliografický záznam dle *Knihopisu digital*, ovšem bez počátečního K a „nuly“ (č. 1102 má v *Knihopise digital* číslo K01102).

BHS = BIBLIA HEBRAICA STUTTGARTENSIA. Cit. dle *BibleWorks 4.0*.

ČER = ČERVENKŮV ŽALTÁŘ 1562 = Žaltář Swatýho Dawida, Proroka, a Krále welikýho 1562. Knihopis 17555. VKOL 32.676.

ČEP = ČESKÝ EKUMENICKÝ PŘEKŁAD. Cit. dle *Theophilos 3.1.6*.

K6 = KRALICKÁ ŠESTIDÍLKA 1579–1593/4 = Biblj České Djl' prwnj Totiž, Patery Knihy Mogžjssowy W nowě wydané. MDLXXIX; Biblj České Djl' druhý W nowě wydaný, Léta Páně MDLXXX; Biblj České Djl' třetj Wnowě wydaný, Léta Páně MDLXXXII; Biblj České Djl' čtwtý W nowě wydaný, Léta MDLXXXVII; Biblj České Djl' pátý, W němž se knihy, ty kteréž sau nazwány Apokryffa, pokládaj. Wnowě wydaný Léta MDLXXXVIII; Biblj České Djl' ssestý Totiž, Nowý Zákon W nowě wydaný. Léta Páně MDXCIII. Knihopis 1107. VKOL II 32.377.

L45 = LUTHERŮV NEREVIDOVANÝ PŘEKŁAD Z R. 1545, cit. dle *BibleWorks 4.0*.

M56/7 = MELANTRICHOVA BIBLE 1556/7. Praha 1556–1557. Biblij Česká. Cum Gratia et Priuilegio, Serenissimi Romanorum, Hu[n]gariae, Bohemiae etc., Regis. ANNO MDLVI. (MDLVII). Knihopis 1102. VKOL III 32.296.

M77 = MELANTRICHOVA BIBLE 1577. Biblij Česká | to gest | wssecka Swatá Pijsma | obogijho | Starého y Nowého Zákona | opět w nowě wydaná a Wytisstěná w Starém Městě Pražském | pracý a Nákladem Giřijho Melantrycha z Awentýnu. Létha | MDLXXVII. Knihopis 1105. VKOL III 220.903.

SEV = SEVERÝNOVA BIBLE 1537. Biblij Česka. W starem miestije Prazkem Wytisstiena. Leta Panie. Tisycyho | Pietisteho. XXXVII. Knihopis 1099. VKOL III 640.070.

STRONG = THE ABRIDGED (STRONG'S) BDB HEBREW LEXICON [Strongův slovník]. Cit. dle *BibleWorks 4.0*.

ŠTE = ŠTEFANOVA POSTILA 1575. Výklad Řečj Božjch kteréž we dny Nedělnj a swátečnj w shromážděnjch Křesťanských, od učitelůw Gednoty Bratrské / obecně předkládány býwagj. ANNO CHRISTI MDLXXV. Knihopis 15953. KNM 35 C 1.

VUL = VULGATA CLEMENTINA. Cit. dle *Vulsearch 4.1.6*.

WTM = WESTMINSTER THEOLOGICAL SEMINARY. *Groves-Wheeler Westminster Morphology and Lemma Database*. Release 3.5. Viz *BibleWorks 4.0*.

Ž1579 = ŽALTÁŘ 1579. ŽAltář DA wida(!) swatého. W nowě do Česstiny přeložený. Léta, MDLXXIX. Knihopis 17559. KNM 34 F 11, MZK ST1-0050.656.

Ž1581 = ŽALTÁŘ 1581. Žaltař Dawida Swate° 1581. Knihopis 17560. KNM 34 F 14.

2 KE GRAFICE SLEDOVANÝCH PAMÁTEK (NA ZÁKLADĚ SLEDOVANÝCH ÚSEKŮ)

Všechny sledované tisky vyšly v 16. století mezi léty 1562 (ČER) a 1593/4 (K6). Jako další památky této doby jsou psány takzvaným bratrským pravopisem. Podle jazykových příruček popisujících vývoj českého jazyka má tento typ pravopisu následující znaky.¹ Jeho základem je pravopis diakritický, typické je proto označování vokaliké délkou čárkou (á, é, ú, ý), pouze dlouhé í se označovalo grafémem *j*. Souhlásku *j* naopak označoval grafém *g*, popřípadě *y* (v dvojhláskách *ey*, *ay*); pro souhlásku *g* se užívalo *ğ*. Po *c*, *z*, *s* a ve spojení *i* se psalo *y*. Háčkem se označovaly konsonanty *č*, *ž*, *d'*, *ň*, *t'*, *ř* (často bylo psáno také *rz*); pro označení *š* se podle Cuřína (1985) vždy užívalo zdvojeného grafému *ſ* → *ſſ*. Podle Jany Pleskalové² se koncové *š* psalo jako *s* s vodorovnou čárkou nad literou. To potvrzuje i *Encyklopedický slovník češtiny*.³ Slabiky *dě*, *tě*, *ně* a *di*, *ti*, *ni* se četly i psaly jako dnes. Souhlásky *v* se označovala grafémem *w*, grafém *v* se užíval na začátku slova v platnosti *u*, diftong *ou* se psal *au*. Některé tisky rozlišovaly dvojí *l* *l*. Právě bratrská tiskárna ivančická a kralická toto dvojí *l* důsledně rozlišovala⁴, jak k tomu nabádal už Jan Blahoslav ve své *Gramatice*.

Co se týče interpunkce, užívaly všechny sledované tisky ve sledovaných úsecích tečku, dvojtečku, virguli a otazník. ŠTE, Ž1579 a K6 užívaly navíc i čárku. Interpunkcí starších tisků se zabývali významně D. Šlosar (*Poznámky k vývoji české interpunkce v 16. století*;⁵ *Průřez vývojem staročeské interpunkce*)⁶ a P. Kosek (např. v článku *Interpunkce písní kancionálu Slaviček rájský J. J. Božana*⁷). Užívání interpunkčních znamének je oproti moderní češtině často odlišné. Obecně platí, že se neodděluje vokativ (odděluje se, jen pokud je dlouhý)⁸ ani krátké vložené vedlejší věty (interpunkce se v tomto případě řídí výdechovým členěním – pauzový princip interpunkce byl v této

1 Znak bratrského pravopisu zde reprodukuje podle těchto příruček: CUŘÍN, F. *Vývoj spisovné češtiny*; HAVRÁNEK, B. *Vývoj českého spisovného jazyka*; KARLÍK, P. – NEKULA, M. – PLESKALOVÁ, J. (vyd.) *Encyklopedický slovník češtiny*; PLESKALOVÁ, J. – KRČMOVÁ, M. – VEČERKA, R. – KARLÍK, P. (vyd.) *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. kapitola *Pravopis*, s. 504.

2 Pravopis. In *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky* (2007, s. 504).

3 *Encyklopedický slovník češtiny* (2002, s. 78).

4 Porák (1983, s. 81).

5 *Listy filologické*, 1964, roč. 87, č. 1, s. 126–135.

6 *Listy filologické*, 1966, roč. 89, č. 2, s. 164–170.

7 In PETRBOK, V. – LUNGA, R. – TYDLITÁT, J. (vyd.) *Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století: sborník příspěvků ze symposia konaného 27.–29. 5. 1999 v Rychnově nad Kněžnou*. Boskovice: Albert, 1999, s. 9–22.

8 Srv. ŠLOSAR (1964, s. 128).

době dominantní). Užívání čárky pro odlišení přístavku není ustáleno. Čárka se naopak klade před spojku *a* a *i*, patrná je i snaha osamostatnit pomocí čárky různé větné členy. Čárka, která se vyskytuje uprostřed věty, kde ji nemůžeme nijak syntakticky vysvětlit, odděluje podle Šlosara⁹ východisko výpovědi od jádra výpovědi. Tento způsob kladení čárky přitom koresponduje s latinskou interpunkcí. Dvojtečka má podobnou platnost jako dnešní středník – slouží k členění složitých větných celků. Také kladení dvojtečky je závislé na výdechovém členění. Tečka má stejnou funkci jako dnes – je užívána na konci vět, nadpisů apod. V K6 se užíval také středník, který se ale v námi sledovaných úsecích nevyskytuje. Měl v K6 velice důležitou funkci, totiž uvozování přímé řeči (důsledně v SZ, ne v NZ) – Ž 31,15 *Ale já v tobě naději skládám, Hospodine: řekl sem; Bůh můj jsi ty.*

Zkratky v námi sledovaných úsecích užívá pouze ČER a ŠTE. ŠTE má pouze jednu zkratku (Ž 26,1 *sě* → *sem*) na rozdíl od ČER, který je užívá hojněji. Jedná se o tyto případy: *se[m]*, *oleje[m]*, *j[es]t*, *zlé[ho]*, *bližní[mu]*, *p[ři]pomněl*, *p[ře]rozkošná*, *v do[mu]*, *mé[ho]*, *p[ra]vdě* apod.

Dalším grafickým rozdílem je různé odlišení překladatelských dodatků. Autor Červenkova žaltáře je odlišuje kulatou závorkou – např. Ž 26,1 *a v (tě) Hospodine*; ve ŠTE a v Ž1579 jsou vymezeny závorkami hranatými – ŠTE: Ž 26,3 *[a já] chodil sem*; Ž1579 Ž 26,4 *s pokrytci [v spolek] nevšel*; K6 je odlišuje menším typem písma – Ž 23,5 *kalich můj naléváš až oplývá*. Zde transkribujeme překladatelské dodatky běžným typem písma, text překladu a další doklady pak kurzivou.

V ČER se v oblasti grafiky vyskytují některé zvláštnosti, není zde bratrský pravopis v podobě, jak ji známe z např. z kralické Šestidíly. Je to dáno tím, že Červenkův žaltář byl tištěn v Prostějově, snad u J. Günthera. Vokalická délka je někdy zaznačena pomocí zdvojeného vokálu (tak je to často i v NZ 1533) – v Ž 16,6 má ČER *prowazcovee*, Ž 17,5 *mee*; u vokálu *i* ji označuje digrafem *ij*. Ve ŠTE je užito digrafu, ve Štefanově případě spíše slitku, *ij* pro krátké *i*. Dlouhé *i* je znázorněno tímto digrafem s čárkou. (Vývoj grafému označujícího *i* uvádí *Encyklopedický slovník češtiny*¹⁰ – nejdříve *ii*, pak *ij* a nakonec *j*.) Měkkost souhlásky je u ČER někdy naznačena sekvencí souhlásky a měkkého *i* (Ž 15,1 *Měš[ti]anem*),¹¹ souhláska *j* je někdy značena grafémem *i* (Ž 26,1 *iá*) nebo *y* (*yá*) – před *a* v platnosti *j*.

9 Srv. ŠLOSAR (1966, s. 127).

10 Srv. *Encyklopedický slovník češtiny* (2002, s. 78).

11 Srv. např. v Optátově Novém zákoně z r. 1533 grafiku *die, nie, tie*; viz KYAS (1997, s. 145).

Mezi další diferenční rysy grafiky Červenkovy žaltáře ve srovnání s ostatními sledovanými úseky patří hojně užívání velkých písmen u apelativ, podobně jako je tomu v němčině či v melantrišské tradici. Velká písmena u apelativ se vyskytují i v ostatních sledovaných vydáních, avšak v mnohem menší míře. V některých případech má ČER starší grafickou podobu zájmena „kdo“ (Ž 15,1 *kto bude obývati v Stánku tvém*; Ž 15,4 *Ktož zhrdá Bezbožníky a jich sobě neváží*). V Červenkově žaltáři se tiskne ještě *uo* v platnosti [ů] (Ž 15,5 *Daruo*), ačkoli v jazyce proběhla již dávno předtím monoftongizace *uo* → *ů*. Tato grafika však není v 16. st. výjimkou.¹² Také se vyskytuje *ú* v platnosti *ou* (Ž 16,11 *známú si mi učinil cestu života*), i když diftongizace *ú* → *ou* v jazyce již předtím proběhla.

12 Srv. PORÁK (1983, s. 64).

3 TRANSKRIPČNÍ POZNÁMKA

Problémy spojené s transkripcí starších, především humanistických a barokních textů, způsobují značnou nejednotnost v prepisech. V této práci se při transkripci budeme řídit zásadami Josefa Vintra.¹³ Zásady zde nebudeme reprodukovat, připojujeme pouze několik poznámek k jednotlivostem.

V souladu s Vintrovými zásadami transkribujeme grafém *ſ* jako *s*, *w* jako *v*, iniciální *v* jako *u*, *j* nebo *ij* jako *í*, *au* jako *ou*, *g* jako *j* (je-li ve funkci tého hlásky), taktéž *y* jako *j* (následuje-li před vokálem nebo po něm, např. *w yazyku* > *v jazyku*; *neylepssj* > *nejlepší*). Někdy je souhláska *j* zapsána jako *i* (přepisujeme pak *ía* > *já*).

V Červenkově žaltáři je někdy měkkost souhlásek naznačena sekvencí souhlásky a měkkého *i*, přepisujeme měkkou souhláskou (*zialm* > *žalm*, *Měštian* > *Měšťan*).

U digrafů transkribujeme *ſſ* na *š*, ponecháváme však *-ss-*, *-tt-*, *-nn-* a *-ňň-*, jestliže mohou být znkem nářeční výslovnosti. Geminované *ff* jako projev barokní grafiky důsledně odstraňujeme a přepisujeme *f* (*dauffati* > *doufati*).

Prefixy *s-* a *z-* neupravujeme podle současné normy, ponecháváme podle tisku. Prefix *vz-* je někdy graficky vyjádřen pouhým *s-* (*splésal* = *vzplésal*); v transkripci ponecháváme podle tisku.

Záporku *ne* píšeme dohromady (*ne váží* > *neváží*).

Rozepisujeme zkratky.

Velká písmena po iniciálách odstraňujeme a doplňujeme kvantitu (*PAn* > *Pán*), ponecháváme je však důsledně – narozdíl od Vintrova doporučení – u jmen náboženské úcty i u apelativ typu *Kalich*, *Stánek*, *Kříž*, kde mohou sloužit ve funkci honorifikační. Velká písmena ponecháváme také tehdy, následují-li po dvojtečce či jiném interpunkčním znaménku.

Interpunkci rovněž důsledně zachováváme podle zkoumaných starých tisků, což je další odlišnost oproti Vintrovým zásadám. U čárky však rozlišujeme pouze *virguli* (/) a *commu* (,).

Hranici slov zachováváme podle dnešního úzu. Proto oddělujeme psaní *in continuo*: *jakby* > *jak by*, *vidětiporušení* > *viděti porušení*. Předložky v textu spojené s dalším slovním druhem oddělujeme (*naněm* > *na něm*, *vupřímnosti* > *v upřímnosti*, *semnou* > *se mnou*, *nademnou* > *nade mnou*, *projméno* > *pro jméno*), v souladu se

13 VINTR (1998, s. 341–346).

současnou normou ponecháváme *nadto*. Psaní spřežek zachováváme (*z počátku, na konec*), a to i v případě, že je např. *nademnou* i na konci řádku rozděleno rozdělovníkem (*nade-mnou*).

Podle Vintrových pravidel ponecháváme původní kvantitu (*zprubijž, zplésala*); kvantita je ve zkoumaných tiscích zaznamenávána dosti pečlivě. Ojediněle je délka samohlásek vyjádřena zdvojením samohlásky (*Provazcowee > Provazcové*).

Psaní *i* a *y* transkribujeme podle současné kodifikace (s výjimkou cizích vlastních jmen – zde ponecháváme podle tisku).

U slovesa *být* dodržujeme rozlišení podle funkce. Je-li sloveso užito jako pomocné, ponecháváme tvar bez počátečního *j-* (*sem, si...*). Počáteční *j-* transkribujeme, je-li sloveso užito ve funkci plnovýznamového slovesa (*jsou u stromu života*).

4 K DOSAVADNÍMU BÁDÁNÍ O SLEDOVANÝCH PŘEKLADECH

Červenkovu žaltáři, který máme dnes k dispozici v dochovaném exempláři Vědecké knihovny v Olomouci, nebylo dlouhou dobu věnováno mnoho prostoru v bádání biblistů či filologů. V 19. stol., které lze označit stále ještě jako počátek vědeckého zájmu o bratrské překlady (Jungmann, Jireček), byl znám pouze z Blahoslavovy *Gramatiky*, takže nás nepřekvapí, že zkoumání vzniku Kralické bible se mu náležitě nevěnovalo. Přitom tento tisk „*má v dějinách geneze Kralické bible místo skoro stejně nepochybné jako Blahoslavův Nový zákon*“.¹⁴ Červenkovou předlohou byl podle Blahoslavovy zprávy v *Gramatice*¹⁵ latinský text. Textologický rozbor Červenkovy žaltáře dosud nemáme, proto není zcela možné toto Blahoslavovo tvrzení ani potvrdit, ani vyvrátit. Již A. Molnár připomíná, že sám Červenka naznačuje v předmluvě svého žaltáře, že minimálně znal původní znění některých hebrejských slov žalmů.¹⁶ Dle Dittmanna je Červenkův žaltář překladem žalmů „*který je – ze zatím prozkoumaných žaltářů – v některých ohledech nejbliže hebrejskému textu*“.¹⁷ Habilitační práci o bratru Matěji Červenkovi napsal M. Wernisch z ETF UK (*Praeclarus theologus Unitatis Fratrum: život a dílo Matěje Červenky*). Osobě Matěje Červenky se věnoval M. Kaňák (v článcích *Matěj Červenka*; *M. Červenka, biskup Jednoty bratrské*; *Matěj Červenka, bratrský biskup*, viz bibliografie). Vlivem Červenkovy překlady na vznik Kralické bible se zabýval A. Molnár. Výsledky svého bádání uveřejnil v těchto článcích: *K otázce geneze kralického biblického díla*; *Matěj Červenka*; *Předchůdce mistrů kralických*. Dále také R. Dittmann (*Červenkův Žaltář (1562) a jeho důležitost pro Kralickou bibli*).¹⁸

V publikaci *Významné postavy staré Jednoty bratrské a jejich dílo* se M. Kaňák věnuje jak M. Červenkovi, tak O. Štefanovi a dalším osobnostem jednoty. Dílem bratra Ondřeje Štefana se ve svém bádání zabývali také V. Flajšhans a A. Pospíšil. V současné době se Štefanovou postilou zabývá O. Halama (*Chvála a hana první tištěné postily jednoty bratrské: příspěvek k „druhému životu“ „Výkladů řečí Božích“ bratra Ondřeje*

¹⁴ MOLNÁR (1964, s. 236).

¹⁵ Srv. *Tamtéž*, s. 237.

¹⁶ Srv. *Tamtéž*.

¹⁷ Srv. DITTMANN *Červenkův Žaltář (1562) a jeho důležitost pro Kralickou bibli*, s. 1. Práce R. Dittmanna citujeme podle poskytnutých rukopisů v elektronické podobě. Číslování může být proto mírně odlišné od tištěných verzí.

¹⁸ Viz seznam zdrojů.

Štefana z roku 1575; *Sváteční kázání bratrské postily Ondřeje Štefana z roku 1575*) či R. Dittmann (*Dynamika textu Kralické bible v české překladatelské tradici*).¹⁹ Bádání se týkají jednak osoby bratra Štefana, jeho podílu jakožto jednoho z překladatelů Šestidílký, jednak vlivu překladu Štefanovy postily na překlad Kralické bible či postavení Štefanovy postily mezi ostatními homiletickými díly.

Na Žaltář 1579 upozorňuje M. Daňková.²⁰ Vztah Ž1579 a K6 (respektive jejího třetího dílu) přirovnává ke vztahu Blahoslavova NZ k šestému dílu Šestidílký. Knihovědné informace lze nalézt na adrese <http://www.knihopis.org>. Textem ani metatextem Ž1579 se však doposud nikdo podrobně nezabýval.

Studii týkajících se Kralické bible je velké množství. Přehled dosavadního bádání uvádí R. Dittmann ve své disertační práci.²¹ Podrobnou bibliografii od J. Justa k dějinám jednoty bratrské lze nalézt na adrese <http://www.etf.cuni.cz/kat-cd/biblgr-jb-just.htm>. Základní souhrn nejnovějšího bádání obsahují práce J. Hellera (studie *Die Theologie der Kralitzer Bibel und ihre Erforschung in den letzten zwei Jahrhunderten*), M. Bohatcové (studie *Die tschechischen gedruckten Bibeln des 15. bis 18. Jahrhunderts*)²² a V. Kyase (1997). Mnohé další studie se věnují části zkoumané problematiky.

Údaje o tiscích jednoty bratrské – zvláště o Bibli kralické a Blahoslavově překladu NZ – lze najít také v přehledových pracích o dějinách české literatury – již v díle Dobrovského (*Geschichte der böhmischen Sprache und älteren Literatur* – 1792) či Jungmanna (*Historie literatury české* – 2. vyd. 1849). Ve starších publikacích najdeme zmínky podrobnější, ale mnohé z nich byly pozdějším bádáním vyvráceny či zpochybněny. Například v *Rukověti k dějinám literatury české do konce XVIII. věku ve způsobě slovníka životopisného a knohoslovného* J. Jirečka (1875–1876) jsou uvedeny nepřesné údaje o bratrských i nebratrských biblích; v *Písemnictví Českém slovem i obrazem od nejdávnějších dob až po naše časy* V. Flajšhanse (1901) je dvojí vydání Blahoslavova NZ považováno za totožné; také *Rozbor* Karafiáta (1876) uvádí v souvislosti s bratrskými tisky některé nepřesnosti. Z pozdějších prací se tiskům jednoty bratrské věnují např. *Dějiny české literatury* J. Vlčka (1960), *Dějiny literatury české: I* od J. Jabubce (1929), tzv. akademické *Dějiny české literatury* (1959) a další.

19 Viz seznam zdrojů.

20 Srv. DAŇKOVÁ (1951, s. 38).

21 Srv. DITTMANN (2008, s. 47n.).

22 Obě tyto studie (Hellerova i Bohatcové) byly publikovány v paderbornském faksimile kralické Šestidílký.

Současné přehledy dějin literatury – *Lexikon české literatury* (1993), *Panorama české literatury* (1994), *Česká literatura od počátků k dnešku* (2000) – se věnují pouze Bibli kralické, a to jen na několika málo řádcích. Publikace Vladimíra Kyase *Česká bible v dějinách národního písemnictví* (1997) obsahuje zhodnocení dosavadního bádání i další odkazy na literaturu.²³

O Kralické bibli nejprve referovali sami bratři. „*První zprávy o kralickém překladu či překladatelích máme z Akt jednoty bratrské, od Esroma Rüdinger, Nikodéma Filadelfa, J. A. Komenského a Andrease Regenvolschia (1652).*“²⁴ Období zkoumání Kralické bible až do konce 20. let 20. století lze dle Dittmanna (2008) označit jako předkritické. „*Je vyznačeno zejména stručnými zmínkami o kralickém překladu a dále syntetizujícími pokusy a pracemi o dějinách české bible nebo české literatury z pera V. Klejcha, J. T. Elsnera, K. R. Ungara, J. Dobrovského, F. Novotného z Luže, J. Jungmanna, J. Jirečka, J. Karafiáta, V. Flajšhanse, J. Jakubce, J. Vlčka, F. Slaměníka, F. Hrejsy, popularizujícími příspěvky autorů jako A. Adlof, S. Souček, J. Hrozný ad.*“²⁵ V těchto dílech se objevují mnohé nepřesnosti a opakující se chyby. Významnými počiny, které ovlivnily další bádání, byly především Karafiátův *Rozbor* (1878) a Šmahovy články o Blahoslavově NZ a Kralické bibli (1878). V Karafiátově *Rozboru* se odráží snaha o textověkritický a textologický rozbor kralických tisků. Karafiát zde upozorňuje mimo jiné na odlišnost textu Blahoslavova NZ od NZ v Šestidílce (do té doby byly tyto texty pokládány za totožné). Ne všechny výsledky jeho bádání však v budoucnosti obstály – především jeho subjektivní názory byly později vyvráceny. Šmahovým přínosem bylo upozornění na velké množství předloh (cizojazyčných, ale i českých).

Od přelomu 20. a 30. let 20. stol., kdy vycházejí práce J. Konopásky – *Bible a jazykozpyt* (1929), *Biblické studie* (1929), *Řeckolatinská předloha Blahoslavova NZ: Prolegomena textové kritiky kralického textu Nového zákona* (1932), můžeme hovořit o textologickém zkoumání kralických tisků. Patří sem např. studie S. Daňky *Předlohy Apokryf Kralických (Ezra)* (1930); *Zlatý poklad naší církve*;²⁶ *Zlatý věk Biblí České*;²⁷ či studie J. Hellera o vlivu targumů – *Kraličtí a Targumy*.²⁸ Důležitou studií jsou *Bratrské*

23 Srv. DITTMANN (2008, s. 47).

24 DITTMANN (2008, s. 50).

25 *Tamtéž*, s. 56.

26 *Český bratr*, 1940a, roč. 17, č. 10, s. 203–205.

27 *Český bratr*, 1940b, roč. 17, č. 12, s. 249–252.

28 *Teologická příloha Křesťanské revui*, 1960, roč. 27, s. 81–85.

tisky ivančické a kralické M. Daňkové (1951). Daňková se nevěnuje textologickému rozboru, ale upozorňuje zde například na svazky v kralické knihovně a věnuje se knihovědnému popisu mimo jiné i Štefanovy postily a žaltářů z r. 1579 a 1581. Červenkův žaltář (1562) byl vytištěn nejspíš v Prostějově, proto se mu Daňková nevěnuje. Uvádíme zde ještě několik článků M. Daňkové-Bohatcové týkajících se kralické tradice: *Bible Kralická: její vznik a význam*;²⁹ *Die Entwicklung der tschechischen Bibel vom Mittelalter bis zum 18. Jahrhundert: eine Übersicht*;³⁰ *Die Kralitzer Bibel (1579–1594) – die Bibel der böhmischen Reformation*;³¹ *Die tschechischen gedruckten Bibeln des 15. bis 18. Jahrhunderts*.³² Nejmladší generaci reprezentuje J. Just, který k problematice přistupuje ze širšího kulturněhistorického hlediska – např. ve studii *Biblický humanismus Jana Blahoslava*;³³ *Blahoslavův překlad Nového zákona jako ohlas rozhovoru s Augustinem a Jeronýmem*;³⁴ *Předlohy latinských biblických nápisů v bratrském kostele v Ivančicích*;³⁵ *Theodor Beza a jeho vztahy s Jednotou bratrskou*.³⁶ Dále také R. Dittmann – např. v příspěvku *Ke genezi kralického překladu v Šestidíle* (předneseno na konferenci Setkání mladých lingvistů v Olomouci 2008); *Dynamika textu Kralické bible v české překladatelské tradici* (2008).³⁷

29 In FIALOVÁ, V. (ed.) *Kralice*. Brno: Krajské nakladatelství, 1959, s. 49–61.

30 In PAVLINCOVÁ, H. – PAPOUŠEK, D. (vyd.) *The Bible in Cultural Context*. Brno: Czech Society for the Study of Religions in cooperation with the Institute of Religious Studies of the Faculty of Arts of the Masaryk University, 1994, s. 53–61.

31 *Gutenberg-Jahrbuch* 67, 1992, s. 238–253.

32 In ROTHE, H. – SCHOLZ, F. (vyd.) *Kralitzer Bibel. Bd. 7: Kommentare*. Biblia Slavica. Série I. České bible, sv. 3. Paderborn – München – Wien – Zürich: Ferdinand Schöningh, 1995, s. 1–182.

33 In ROSKOVEC, J. (vyd.) *Výklady a časy: Biblické a hermeneutické studie. Studie a texty Evangelické teologické fakulty*, 2007, roč. 10, č. 1, s. 136–153.

34 *Acta Comeniana et historica*, 2007, roč. 37, č. 77–78, s. 75–83.

35 *Z kralické tvrže*, 2006, roč. 23, s. 23–27.

36 *Nové bratrské listy*, 2005, roč. 7, č. 5–6, s. 12–16; 2006, roč. 8, č. 1, s. 15–19, č. 2–3, s. 18–21.

37 Děkuji R. Dittmannovi za poskytnutí rukopisu disertační práce i dosud nevytištěných článků.

5 TEXTOVÁ DYNAMIKA ŽALMU 15,1–5

V této kapitole budeme zkoumat textovou dynamiku v Ž 15,1–5. Vyjdeme z metody textových sond v té podobě, jak ji aplikovali ve svých pracích V. Kyas a J. Vintr (výsledkem našeho rozboru bude kontrastivní srovnání jednotlivých vydání v kapitole 5.6).

5.1 Rozbor textové dynamiky Ž 15,1

ČER: *Daviduo. Hospodine kto bude obývati v Stánku tvém: a kdo bude Měšťanem na Hoře Svaté tvé?*

ŠTE: *Pane kdo bude přebývati v stánku tvém, kdo bude odpočívati na hoře svaté tvé?*

Ž1579: *Žalm Davidů. Hospodine, kdo bude přebývati v Stánku tvém? kdo bydliti bude na hoře svaté tvé?*

K6: *Žalm Davidů. Hospodine, kdo bude přebývati v Stánku tvém? kdo bydliti bude na hoře svaté tvé?*

Užívání velkých písmen u apelativ se u ČER stejně jako v Melantrichových biblích blíží němčině. Velké písmeno užívá též Ž1579 a K6 ve slově *Stánku*, ŠTE má písmeno malé.

ČER má u tázacího zájmena na začátku verše podobu *kto*. Patrně jde o reflex starší grafiky, M77 má sice už *kdo*, ale Severýnova bible 1537 tiskne ještě zmiňované *kto*. U ČER se tato grafika vyskytuje ještě v Ž 15,4, v ostatních případech je ve sledovaných úsecích užita grafika *kdo*.

K6 i Ž1579 obsahují kompletní první verš – *Žalm Davidů*. ČER má *Daviduo*, ŠTE tuto část vůbec neobsahuje.

Důležité je terminologické označení Boha v prvním verši: ČER, K6 a Ž1579 užívají *Hospodine*, ŠTE užívá *Pane*. Překlad *Pane* odpovídá vulgární tradici a také české tradici 16. stol. ČER se překladem *Hospodine* vrací k české tradici před 16. stol. (Hospodin má i Pekkův plzeňský NZ 1527)³⁸ nebo snad přihlížel k hebrejskému textu. Podstatné je, že Kraličtí (v Ž1579, Šestidílce) mají stejné řešení jako ČER, což by mohlo být důkazem, že se jeho překladem inspirovali při překladu vlastním. Co se týče tohoto označení Boha, platí rozdělení ŠTE (*Pán*) proti ČER, Ž1579 i K6 (*Hospodin*) ve všech sledovaných žalmech.

38 Viz KYAS (1997, s. 139).

ČER má dále: *kto bude obývati v Stánku tvém*, ŠTE má *kdo bude odpočívati v stánku tvém*, téměř shodně má Ž1579 a K6, liší se pouze užitím velkého písmene – *kdo bude přebývati v Stánku tvém*. ČER má namísto *obývat co* – *obývat v čem*, to má i M77. Ž1579 a K6 mají text téměř shodný se ŠTE. Sloveso *odpočívati* však mění na *bydliti* a obsahují oproti ŠTE stejnou slovoslednou obměnu: ŠTE *kdo bude odpočívati* Ž1579 a K6 *kdo bydliti bude*. Motivací mohla být snaha odstranit opakující se složený slovesný tvar, srov. *kdo bude přebývati* – *kdo bude odpočívati*. V tomto případě by šlo o rétorickou motivaci (stylistickou disimilaci v rovině slovosledu).

Ve druhé části verše čte ČER *a kdo bude Měšťanem na Hoře Svaté tvé*. ŠTE: *kdo bude odpočívati na hoře svaté tvé*, Ž1579 i K6 shodně *kdo bydliti bude na hoře svaté tvé*. Překlad *bude odpočívati* odpovídá Vulgátě (*requiescet*), *bydliti* hebrejskému textu (יָשַׁב). Červenkův překlad se zde odchyluje od obou sledovaných tradic (vulgátní i hebrejské).

5.2 Rozbor textové dynamiky Ž 15,2

ČER: *Ten kdož jest nepoškvrněného obcování / a činí spravedlnost: a mluví pravdu z Srdce svého*.

ŠTE: *Ten kdož chodí v upřímnosti a činí spravedlnost a mluví pravdu v srdci svém*.

Ž1579: *Ten kdož chodí v upřímnosti / a činí spravedlnost / a mluví pravdu v srdci svém*.

K6: *Ten kdož chodí v upřímnosti / a činí spravedlnost / a mluví pravdu jakž jest v srdci jeho*.

ŠTE, Ž1579 i K6 odlišují zájmeno *ten* jako překladatelský dodatek. Toto zájmeno skutečně opodstatnění v hebrejském ani latinském vulgátním textu nemá. ČER čte: *Ten kdož jest nepoškvrněného obcování*, ŠTE, Ž1579 i K6 shodně: *Ten kdož chodí v upřímnosti*. Vulgáta i hebrejský text mají sloveso s významem „chodit“.

ČEP má *kdo žije bezúhonně*, význam začátku verše je „kdo chodí bez úhony“. ČER překlad *kdož jest nepoškvrněného obcování* je volnější, ale ne chybný. Také překlad ŠTE a následně Ž1579 a K6 je dobrý, v hesle „upriemost, upriemnost“ má *Malý staročeský slovník* (dále jen MSS) významy: „přímost; upřímnost; čistá víra; jistota“.³⁹ ČER volí při převodu sloveso *být*, zatímco ŠTE, Ž1579 i K6 používají plnovýznamové sloveso (*chodit*), což přesněji odpovídá hebrejskému i vulgátnímu textu. Vazbu *chodit v upřímnosti / upřímosti* (Bible kralická podle r. 1613 má též v Př 14,2. 19,1. 20,7. 29,6; Iz 57,2; K6 v 3J 1,4) / *chodit ve spravedlnosti* (Iz 33,15) / *chodit v pravdě* (K6 Ga 2,14.

39 *Malý staročeský slovník* [on-line]. Heslo „upriemost, upriemnost“.

2J 1,4) / *chodit v zákoně Hospodinově* (Bible kralická podle r. 1613, Ž1579 119,1) můžeme snad považovat za hebraismus.

Všechny sledované bratrské překlady pokračují: *a činí spravedlnost a mluví pravdu*; ČER dokončuje: *z Srdce svého*, kdežto ŠTE, Ž1579 mají: *v srdci svém*, což odpovídá vulgátnímu *in corde suo* i hebrejskému textu. K6 má *v srdci jeho*; zde došlo ke změně zájmen *svého* na *jeho*, a to v důsledku překladatelského dodatku *jakž jest*, kterým vzniká samostatná věta. Je zajímavé, že Bible kralická 1613 se vlastně vrací k Červenkovu překladu (*z srdce svého*). Překlad ŠTE, Ž1579 a K6 je tedy přesnější, doslovnější než překlad Červenkův a Bible kralické 1613, ale – až na K6, viz dále – také pro češtinu méně vhodný (*mluvit pravdu v srdci* je zřejmě horším překladem než *mluvit pravdu ze srdce* – srov. i překlad ČEP *kdo ze srdce zastává pravdu*). Toho si asi byli vědomi překladatelé v Šestidílce, když překlad ŠTE a Ž1579 (*mluví pravdu v srdci svém*) doplnili o překladatelskou vsuvku, kterou odlišili menším typem písma (*mluví pravdu jakž jest v srdci jeho*).

5.3 Rozbor textové dynamiky Ž 15,3

ČER: *Kdož lestně neškodí bližnímu jazykem svým / neobmejšlí mu zlého: aniž ho hledí zlehčiti:*

ŠTE: *Kdož neutrhá jazykem svým / bližnímu svému ničímž neškodí, a toho což by ku potupě jeho bylo, k sobě nepřipouští.*

Ž1579: *Kdož neutrhá jazykem svým: bližnímu svému nečiní zlého / a potupy neuvozuje na bližního svého.*

K6: *Kdož neutrhá jazykem svým: bližnímu svému nečiní zlého / a potupy neuvozuje na bližního svého.*

ČER užívá sloveso *obmejšlet* s provedenou diftongizací *y > ej*; ŠTE užívá v první slabice slova *bližní* vokalickou délku, Ž1579 a K6 nikoli (*bližní*).

Vulgáta má *qui non egit dolum in lingua sua* („*kdo nečiní věrolomnost v jazyce svém*“), M77: *a kdož nemluví lsti jazykem svým*. ŠTE, Ž1579 i K6 začínají shodně: *Kdož neutrhá jazykem svým*. Hebrejský text má doslova „on neutrhá svým jazykem“ (sloveso v qalu perfekta).⁴⁰ Překlad ŠTE a následně i Ž1579 a K6 je tedy zdařilý. *Malý staročeský slovník* uvádí u hesla „utrhati“ též význam „pomlouvat, hanit“.⁴¹ Červenkův překlad *lestně neškodí* není ústrojný a je to překlad volnější.

⁴⁰ Náš překlad minulým časem je jen jeden z možných.

⁴¹ *Malý staročeský slovník* [on-line]. Heslo „utrhati“.

ČER pokačuje *neobmejšlí mu zlého*, což ŠTE mění na *bližnímu svému ničímž neškodí*; Ž1579 a K6 obsahují znění: *bližnímu svému nečiní zlého*. Podobné znění jako Ž1579 a K6 má i SEV a M77, navíc jde o přesnější překlad jak vulgátního, tak hebrejského textu.

Největší odlišnosti se vyskytují v závěru verše. ŠTE čte: *a toho což by ku potupě jeho bylo, k sobě nepřipouští*, Ž1579 a K6: *a potupy neuvozuje na bližního svého*. Vulgáta má: *et opprobrium non accepit adversus proximos suos* (doslova „a hanbu/potupu nepřijímá proti bližnímu svému“). ČER překládá volněji (*aniž ho hledí zlehčiti*); užívá sloveso *zlehčiti*, které mělo též význam „znevážit“,⁴² to by mohl být vliv hebrejského textu (sloveso v qalu perfekta נִשְׁפָּחֵל). ŠTE překládá *k sobě nepřipouští*, což by mohl být volný překlad latinského *accepit*, od toho se snad odvíjí i volba překladu předešlé části pomocí vedlejší věty (*toho, což by ku potupě jeho bylo*) – sloveso „nepřipouštět“ vyžaduje valenční doplnění v genitivu, což ŠTE přeložil pomocí vedlejší věty, neboť si zde s překladem možná nevěděl rady. Výrazně se zde odchyluje od tendence k ekvivalenci 1:1 při překladu. Překlad Ž1579 a K6 je zde pravděpodobně blíže hebrejskému textu: נִשְׁפָּחֵל ; z bratrských překladů jsou tyto zřejmě nejzdařilejší.

Překlad ve ŠTE je tedy poměrně blízký vulgátní tradici, zatímco Ž1579 a K6 se výrazně přibližují hebrejštině.

Poznámka: Hranice druhého a třetího verše je ve vulgátní tradici odlišná od hebrejského textu. Poslední část druhého verše hebrejského textu klade Vulgáta na začátek verše třetího. Sledované překlady mají rozdělení podle hebrejského textu. Nicméně některé překlady zaznamenávají oddělení zmíněného konce druhého verše interpunkčním znaménkem (ČER dvojtečkou, Ž1579 a K6 virguli). ŠTE plně respektuje rozdělení těchto dvou veršů podle hebrejského textu, tedy poslední část druhého verše nijak neodděluje.

5.4 Rozbor textové dynamiky Ž 15,4

ČER: *Ktož zhrdá Bezbožníky a jich sobě neváží: ale bojící se Hospodina má v počestnosti / a což přísáhl Bližnímu svému toho nemění.*

ŠTE: *Ten kdož sobě bezbožníka za nic pokládá: ale v poctivosti má ty kteříž se Bojí Pána. A kterýž, by pak i se škodou svou přísáhl, však toho nemění.*

Ž1579: *Ten před jehož očima v nevážnosti jest zavržený / v poctivosti pak bojící se Hospodina / a kterýž, by přísáhl i se škodou svou / však toho nemění.*

K6: *Ten před jehož očima v nevážnosti jest zavržený / v poctivosti pak bojící se Hospodina / a kterýž, by přísáhl i se škodou svou / však toho nemění.*

⁴² Malý staročeský slovník [on-line]. Heslo „zlehčiti“.

ČER opět užívá velkých písmem u apelativ (*Bezbožníka, Bližnímu*) podobně jako je tomu v němčině. Velké písmeno užívá i ŠTE u slovesa *Bojí*, zde se ale patrně jedná o tiskovou chybu.

V tomto verši opět ČER užívá staročeskou grafickou podobu *ktož*. Na tomto místě se ale nevyskytuje v Severýnově bibli 1537, jak tomu bylo v případě Ž 15,1. ČER zde podržuje archaický zápis v grafice.

ŠTE, Ž1579, K6 vysouvají opěrný výraz *ten*, ŠTE jej neodlišuje jako překladatelský dodatek, ale Ž1579 a K6 ano.

ČER a ŠTE mají podobný překlad první části verše. Zdá se, že oba překlady odpovídají vulgátě: *ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus*. ČER i ŠTE: *malignus* → *bezbožník*; ŠTE: *ad nihilum* → *za nic*. (M77 má *zlobivý* a *k ničemému*). Červenково sloves *zhrdat* je zřejmě relativně velmi málo frekventovaná lexikální jednotka – např. v Bibli kralické v programu Theophilus se vyskytuje pouze v Ez 22,8. (Obsahuje ho i *Malý staročeský slovník* – uvádí význam „pohrdat“).⁴³ Jedině Ž1579 a K6 užívají překlad *před...očima*, odpovídající jak Vulgátě (*in conspectu*), tak i hebrejštině. Sémantický posun je patrný při volbě převodu *bezbožník* (ČER, ŠTE) a proti tomu *zavržený* (Ž1579, K6) – tento druhý překlad odpovídá přesněji hebrejskému textu, který obsahuje sloveso נִפְלָא v participiu *nifalu*, znamenající „to be rejected“ (viz STRONG). Červenka překladem *zhrdá Bezbožníky a jich sobě neváží* vlastně doplňuje vůči předpokládaným předlohám (vulgátní nebo hebrejské tradici) další sloveso.

ČER má dále slovesné adjektivum *bojící se*, ŠTE užívá vedlejší věty, ale Ž1579 i K6 se vracejí ke slovesnému adjektivu, s čímž koresponduje jak Vulgáta (participium *prézentu*), tak hebrejský text (adjektivum, dle WTM). ŠTE má také jako jediný *Pána*, což odpovídá Vulgátě (*Dominum*), případně české tradici 16. st., na rozdíl od překladu *Hospodina*, snad sloužícího jako ekvivalent hebrejského יְהוָה u ostatních vydání.

Dále ČER užívá substantivum „počestnost“, ŠTE oproti tomu „pocitivost“, což přebírá jak Ž1579, tak K6. *Staročeský slovník*⁴⁴ uvádí u hesla „počstivost“ mimo jiné význam „(po)čestnost, čest, bezúhonnost, pocitivost (zast.)“.

ČER zakončuje *a což přísáhl Bližnímu svému toho nemění*. Překladem *přísáhl Bližnímu svému* se ČER blíží Vulgátě: *qui iurat proximo suo*, VUL má ale *prézens* – „přísahá“. Překlad *nemění* odpovídá hebrejskému textu - יִמָּרֵךְ (oproti VUL *non decipit*

⁴³ *Malý staročeský slovník* [on-line]. Heslo „zhrdati“.

⁴⁴ *Staročeský slovník* [on-line]. Heslo „počstivost“.

„nepodvádí“). ŠTE a Ž1579, K6 pak mají téměř stejné znění jako ČER – liší se jen slovoslednou obměnou – ŠTE: *A kterýž, by pak i se škodou svou přísáhl*, oproti tomu Ž1579 a K6: *a kterýž, by přísáhl i se škodou svou*. Motivaci slovosledné změny nejsme schopni určit s jistotou, VUL má pouze *et non decipit*, M77 *a neklamá*. Může se jednat o projev humanistické tendence klást určité sloveso na konec věty.

Ž1579 se shoduje s K6, i pokud jde o překladatelské dodatky. ČER má *toho nemění*, ŠTE však toho *nemění*, Ž1579 a K6 pak *však toho nemění*. Částice *však* může být překladem latinského *et* či hebrejského *ו*, to ČER nepřekládá, ŠTE doplňuje jako část překladatelského dodatku. Ž1579 a K6 částici *však* neodlišují, ale zájmeno *toho* ano – toto zájmeno skutečně opodstatnění v latinském ani hebrejském textu nemá.

5.5 Rozbor textové dynamiky Ž 15,5

ČER: *Kdož nepuojuje Peněz svých na Lichvu: a Daruo proti nevinnému⁴⁵ neběře / kdož tyto věci činí / nebude vykořeněn navěky.*

ŠTE: *Kdož na lichvu peněz⁴⁶ svých nedává / ani žádného daru proti nevinnému nepřijímá. Kdož tyto věci činí, tenť se nepohne navěky.*

Ž1579: *Kdož peněz svých nedává na lichvu / a darů proti nevinnému neběře: kdož tyto věci činí / nepohneť se navěky.*

K6: *Kdož peněz svých nedává na lichvu / a daru proti nevinnému nebere: kdož tyto věci činí / nepohneť se navěky.*

Všechna sledovaná vydání se v podstatě shodují jak s hebrejským, tak s vulgátním textem, odlišují se pouze v drobnostech. ŠTE a K6 užívají singulár – *daru*, oproti plurálu u ČER – *Daruo* a Ž1579 – *darů*. Vulgáta má substantivum v plurálu (*numera*), hebrejský text substantivum v singuláru *שֶׁחָר*.

Ž1579 má s ČER dále společný slovesný tvar *neběře* oproti ŠTE *nepřijímá* a *nebere* v Šestidílce. Stylistická inovace Štefanovy postily tedy nebyla překladateli Ž1579 a K6 přijata, naopak lze sledovat jistou návaznost na překlad v ČER. Ž1579 přebírá z ČER nezměněný tvar, K6 upravuje na novější, progresivnější *nebere*.

ŠTE klade sloveso na konec věty *Kdož na lichvu peněz svých nedává*, což by snad mohl být projev humanistického vlivu latiny. Ž1579 a K6 mají *Kdož peněz svých nedává na lichvu*, což je bližší i M77.

Překlad další části verše mají všechna sledovaná vydání totožný – *kdož / Kdož tyto věci činí*. M77 má *Kdož činí toto*, což plně koresponduje s vulgátním *qui facit haec*.

⁴⁵ Kvantita je téměř nečitelná.

⁴⁶ Tištěno peněz.

ČER tedy o proti M77 užívá plurál, jak je to v hebrejském textu (עֲשֵׂה-אֵלֶּה - „činí tyto“), a doplňuje substantivum „věci“. Jeho řešení pak přebírá ŠTE, Ž1579 i K6.

ŠTE mění oproti ČER poslední část verše: ČER – *nebude vykořeněn navěky*; ŠTE – *tent’ se nepohne navěky*. Ž1579 i K6 v podstatě přebírají překlad ŠTE, pouze s rozdílným umístěním příklonné částice -t’ (*tent’ - nepohneť*).

5.6 Souhrnné srovnání Ž 15,1–5

Srovnání provádíme z pohledu Šestidílký, protože je chronologicky nejposlednější sledovanou podobou textu a kromě toho je ze všech sledovaných překladů nejdůležitějším textem.

Text Ž 15,1–5 v K6 vypadá ve srovnání s ČER, ŠTE a Ž1579 takto:

Podtrženě – společný text s ČER.

Tučně – společný text se ŠTE.

Kurzívou – společný text se Ž1579.

Obyčejně – samostatné řešení K6.

¹ Žalm Davidů. Hospodine, kdo bude přebývati v Stánku tvém? kdo bydliti bude na hoře svaté tvé.

² Ten kdož chodí v upřímnosti / a činí spravedlnost / a mluví pravdu jakž jest v srdci jeho.

³ Kdož neutrhá jazykem svým: bližnímu svému nečiní zlého / a potupy neuvozuje na bližního svého.

⁴ Ten před jehož očima v neváznosti jest zavržený / v poctivosti pak bojící se Hospodina / a kterýž, by přísáhl i se škodou svou / však toho nemění.

⁵ Kdož peněz svých nedává na lichvu /a daru proti nevinnému nebere: kdož tyto věci činí / nepohneť se navěky.

5.6.1 Komentář

Mezi samostatná řešení počítáme slova, ve kterých se ze synchronního hlediska liší – ve srovnávané skupině – kořenový morfém (*odpočívati – bydliti*),⁴⁷ a slova, u nichž se mění slovnědruhové zařazení či gramatické kategorie (*darů – daru, bojí se – bojící se*). Ostatní případy (*nebere – nebere*, Gsg. *hřícha – hříchu*) za samostatné inovace nepovažujeme, ačkoli jsou sledovány jako projev textové dynamiky. Rozdíly v oblasti slovosledu, které jsou také sledovány jako projev textové dynamiky, nepovažujeme za samostatné inovace. Nebereme ohled na to, zda jsou překladová řešení

⁴⁷ Nikoli ovšem u variant typu *ktož – kdož*.

odlišena jako překladatelské dodatky či nikoliv; taktéž nebereme ohled na rozdíly v užití velkých písmen a v interpunkci. Jako společné řešení definujeme slovní tvary, které jsou společné dvěma nebo více edicím. Veškerá uváděná kvantifikace je pouze statistická pomocná ilustrace, nelze ji chápat jako exaktní vyjádření, neboť záleží na pojetí slova, samostatného řešení apod. Toto platí i pro srovnání dalších sledovaných veršů.

Řešení, které má K6 společné s ČER, je 40, z toho 36 proniklo do všech dalších sledovaných vydání a 6 neproniklo do ŠTE, ale jen do Ž1579 a K6. Se ŠTE je společných řešení 57, z toho je 23 nových řešení ŠTE, které pronikly do Ž1579 – až na tvar *daru*, pronikly také do K6 = 48 %. S textem Ž1579 se text K6 shoduje ve všem kromě třech samostatných řešení K6 a již zmíněného substantiva *daru*. Samostatných inovací Ž1579, které se prosadily do K6 je 17 = 85 %. V Šestidílce jsou samostatná překladová řešení v Ž 15 tři, a sice jedno zájmeno (*jeho*), jedno adverbium (*jakž*) a jedno sloveso od lexému „být“ (*jest*). To svědčí o návaznosti K6 na předešlé zkoumané překlady, zvláště na Ž1579.

Ž1581, který následoval po Ž1579, je po textové stránce téměř totožný s Ž1579 a není ve vývoji textu žalmů v tiscích jednoty bratrské důležitý. Od Ž1579 se odlišuje například nezvýrazněním překladatelských dodatků. Nepřináší tedy ve vývoji bratrských tisků nic nového, a proto mu v této práci nevěnujeme pozornost.

Červenkův žaltář v mnohém navazuje na českou tradici 16. stol. (sledována byla Melantrichova bible 1577 a Severýnova bible 1537), ale také se v mnohém liší. Stejně jako M77 užívá například velká písmena u apelativ, dále má staročeskou podobu zájmena *kto*, což má i SEV. Liší se užitím lexému *Hospodin*, čímž se vrací, jak už bylo řečeno, k české tradici před 16. stoletím, nebo reflektuje hebrejský text. Toto řešení má i Ž1579 a K6, což podporuje domněnku, že Červenkův žaltář mohl být jedním z inspiračních zdrojů při pořizování překladu Ž1579 a K6. ČER obsahuje i značnou část samostatných řešení. Jsou to často volné překlady (*lestně neškodí, aniž ho hledí zlehčiti*), doplněná slovesa – oproti předpokládaným předlohám (*zhrdá Bezbožníky a jich sobě neváží*), či řešení, která se odchyľují od sledovaných předloh (*a kdo bude Měšťanem na Hoře Svaté tvé*).

Štefanova Postila obsahuje v celém sledovaném textu lexém *Pán* (nikoli *Hospodin*), stejně jako česká tradice 16. stol. (sledována Severýnova bible z roku 1537 a Melantrichova bible z r. 1577), zřejmě jde o překlad v linii vulgátního *Dominus*, jak

bylo překládáno často v 16. st. Některá Štefanova řešení se oproti ČER více přibližují vulgátnímu nebo hebrejskému textu, a to především tam, kde ČER překládá volněji. V Ž 15,3 se ŠTE nejprve výrazně blíží hebrejskému textu (*Kdož neutrhal jazykem svým*), ve druhé části naopak vulgátnímu znění. Dále pak např. v Ž 15,2 – *chodí; v srdci svém* – zde překlad koresponduje s oběma sledovanými předlohami. Mnoho Štefanových řešení se prosadilo do Ž1579 a do K6, některá s drobnou změnou (Ž 15,1), jiná doslovně (Ž 15,2) – zde je text ve ŠTE totožný s Ž1579, ale nikoli s K6.

V některých případech se ČER a ŠTE odchylují od vulgátní tradice, případně české tradice 16. stol., směrem k hebrejskému textu. ČER výrazně na dvou místech, a sice ve čtvrtém a pátém verši tohoto žalmu, ŠTE pak v překladu verše Ž 15,3.

V Ž 15,4 se ČER s Vulgátou a českou tradicí 16. stol. neshoduje v užití slovesného času – ČER čte *a což přísáhl Bližnímu svému toho nemění*. VUL má ale prezens – *iurat; non decipit*. Překlad *nemění* odpovídá hebrejskému textu i po lexikální stránce – יָבִיחַ. V Ž 15,5 pak ČER oproti VUL a M77 užívá plurál, jak je to v hebrejském textu (אֵלֶּה עֲשִׂיהֶם), *kdož tyto věci činí*.

ŠTE v Ž 15,3 překládá začátek verše *Kdož neutrhá jazykem svým* – ekvivalent hebrejského *on neutrhal svým jazykem*. (VUL má *qui non egit dolum in lingua sua*, M77: *a kdož nemluví lsti jazykem svým*.)

Žaltář z roku 1579 upravuje oproti ŠTE především slovesa (Ž 15,1 *odpočívati* x Ž1579 *bydliti*; Ž 15,5 *nepřijímá* x Ž1579 *nebéře*)⁴⁸ a slovesné konstrukce (Ž 15,3 *ničímž neškodí* x Ž1579 *nečiní zlého*), popřípadě přináší nové řešení (Ž 15,3 *a toho což by ku potupě jeho bylo, k sobě nepřipouští*; x Ž1579 *a potupy neuvozuje na bližního svého*; Ž 15,4 *Ten kdož sobě bezbožníka za nic pokládá: ale v poctivosti má ty kteříž se Bojí Pána*; x Ž1579 *Ten před jehož očima v nevážnosti jest zavržený / v poctivosti pak bojící se Hospodina*). Tato zcela nová řešení se týkají především míst, kde ŠTE volí překlad pomocí vedlejší věty, což Ž1579 zjednodušuje. Všechny tyto inovace Ž1579 se prosadily do K6.

Žaltář 1579 byl prokazatelně největším inspiračním zdrojem při pořizování překladu Šestidílký. V žalmu 15 se text K6 liší od textu Ž1579 pouze v několika případech. Jednak v Ž 15,2 (Ž1579 *mluví pravdu v srdci svém*, K6 *mluví pravdu* jakž jest v *srdci jeho*), jednak odlišným užitím gramatického čísla v Ž 15,5 (Ž1579 *darů*, K6

⁴⁸ Zde se Ž1579 vrací k řešení ČER.

daru). Také metatext Ž1579 byl přímým předchůdcem metatextu v K6 (marginálie, sumárie aj.).

6 TEXTOVÁ DYNAMIKA ŽALMU 16,5–11

V této kapitole budeme zkoumat textovou dynamiku v Ž 16,5–11. Stejně jako v kapitole 5 vyjdeme z metody textových sond v té podobě, jak ji aplikovali ve svých pracích V. Kyas a J. Vintř (výsledkem našeho rozboru bude kontrastivní srovnání jednotlivých vydání v kapitole 6.8).

6.1 Rozbor textové dynamiky Ž 16,5

ČER: *Ty Hospodine jsi částka dílu mého a Kalichu mého: při tobě jest složen Los dědictví mého.*

ŠTE: *Pánť jest částka dědictví mého, a Kalicha mého: Ty zdržuješ los můj.*

Ž1579: *Hospodin je částka dílu mého / a kalicha mého: ty zdržuješ los můj*

K6: *Hospodin jest částka dílu mého / a kalicha mého: ty zdržuješ los můj.*

ČER má velká písmena u apelativ „Kalich“ a „Los“. ŠTE ponechává velké písmeno u „Kalich“, další sledované překlady mají v těchto slovech malá písmena.

ČER užívá oslovení (*Hospodine*), kdežto v ostatních vydáních je užito vyprávěcí er-formy. ČER pravděpodobně připojil ekvivalent latinského *tu es* k první části verše (VUL *Dominus pars hereditatis meae et calicis mei tu es qui restitues hereditatem meam mihi*), kdežto ostatní toto spojení subjektu a predikátu spojili s částí druhou – to koresponduje s hebrejským i vulgátním textem.

ŠTE má opět jako jediný *Pán* – to odpovídá tradici vulgátní a i české 16. stol.

SEV a M77 mají *díl dědictví mého*, což má i Vulgáta. ČER však mění na *částka dílu mého* – toto řešení se výrazně blíží hebrejskému textu מִנְחָת־חֶלְקִי. Jediným rozdílem oproti hebrejskému textu je užití deminutiva *částka*. Velmi důležitý je překlad *dědictví* ve ŠTE: ŠTE se vrací zněním *dědictví* zpět k řešení Vulgáty (*pars hereditatis*) a české tradici 16. stol, mění však „Severýnův a Melantrichův“ *díl* na „Červenkovu“ *částku*. Ž1579 a K6 mají v tomto případě stejné řešení jako ČER, a tedy i hebrejský text.

ČER užívá tvar „kalichu“, ŠTE a následující vydání pak „kalicha“. Staročeský slovník Jana Gebauera⁴⁹ uvádí oba tvary jako možné.

V Červenkově překladu došlo ke kombinaci vulgátní a hebrejské tradice. ČER čte *při tobě jest složen Los dědictví mého*. Substantivum „los“ jasně odpovídá hebrejskému לֹס, substantivum „dědictví“ naopak jasně koresponduje s vulgátní a starší českou

49 *Slovník staročeský* [on-line]. Heslo „kalich“.

tradicí (VUL *haereditatem*). ŠTE oproti ČER odstraňuje vulgátní *dědictví* a ponechává pouze hebrejské *los*. ŠTE a následující vydání dokončují: *ty zdržuješ los můj*, což přesně koresponduje s hebrejským textem. VUL čte *tu es qui restitues haereditatem meam mihi*, tedy „ty jsi (ten), který obnovíš/napravíš moje dědictví“. Vulgátní tradici odpovídá překlad M77: *ty jsi kterýž navrátíš mi dědictví mé*.

6.2 Rozbor textové dynamiky Ž 16,6

ČER: *Provazcové padli mi na místech rozkošných: neb mi se dostalo výborné dědictví*.

ŠTE: *Provazcové padli mi na místech veselých: a dědictví rozkošné připadlo mi*.

Ž1579: *Provazcové padli mi na místech veselých: a dědictví rozkošné dostalo se mi*.

K6: *Provazcové padli mi na místech veselých: a dědictví rozkošné, dostalo se mi*.

VUL čte *Funes ceciderunt mihi in praeclaris; etenim haereditas mea praeclara est mihi*, M77 *Stránka padla mi najslavnější, dědictví zajisté mé přeslavné mám*. Vulgáta má jak u „míst“, tak u „dědictví“ adjektivum *praeclarus*. ČER překládá poprvé *rozkošných*, podruhé *výborné*. Ostatní překládají nejprve *veselých* (/vesselých) a podruhé *rozkošné*. Taktéž v české tradici 16. stol. můžeme sledovat dvojí překlad adjektiva *praeclarus*. Melantrichova bible má nejprve *najslavnější* a poté *přeslavné*, Severýnova bible 1537 nejprve též *najslavnější*, poté *přeslavné*. Obě tato adjektiva mají stejný lexikální základ a také jejich sémantická příbuznost je daleko bližší než u dvojic *rozkošné* – *výborné*, *rozkošné* – *veselé*. U ŠTE tedy dochází ke změně volby významu adjektiva a k přehození synonym, následující vydání jeho změny přebírají, což je důležité, neboť to podporuje naši domněnku závislosti Ž1579 a K6 na ŠTE.⁵⁰

ČER má na začátku verše posesivní zájmeno *můj*, které zde ovšem není náležité – nemá oporu v hebrejské ani vulgátní tradici. Tuto nepřesnost ŠTE odstraňuje – má pouze *provazcové* – to přebírá i Ž1579 a K6.

ŠTE jako jediný užívá sloveso *připadnout* oproti *dostat se*. Hebrejštiny zde sloveso v tomto významu nemá – אֶף-נִחַלְתָּ שְׂפָרָה עָלַי: „a také dědictví je více než potěšující“. Vulgáta vyjadřuje opisem pro vlastnění – *est mihi*, to SEV a Melantrichova bible 1575 překládají doslova – *jest mi*, Melantrichova bible 1577 *mám*. Červenkův překlad je tedy novým řešením, které přebírají další vydání včetně lexikálních řešení *provazcové*, *padli mi* aj. ŠTE ovšem mění sloveso, Ž1579 a K6 se vrací k Červenkovu znění. Všechna tři

⁵⁰ Náznaky závislosti je možné vidět již v závěru verše Ž 15,5.

řešení pak oproti ČER odlišují sloveso jako překladatelský dodatek, což je, pokud budeme za předlohu považovat hebrejský text, náležité.

Překlad tohoto verše dokazuje závislost ŠTE na ČER (*Provazcové, padli mi, dostalo se / připadlo*); dále závislost Ž1579, K6 na ŠTE (*vesselých*, odlišení slovesa jako překladatelského dodatku) a na ČER (*Provazcové, padli mi, dostalo se*).

Poznámka: ČER má odlišné pořadí příklonek (enklitik) – Ž 16,6 *neb mi se dostalo*; Ž 23,1 *čehož mi se nedostane*; Ž 23,4 *byť mi se pak dostalo*. Příklonky stojí ve větě většinou za prvním přízvučným větným členem. Je-li jich ve větě více, jdou za sebou podle určitého pořádku (tzv. Wackernagelovo pravidlo, srov. *to se mi líbí*). Ve starším jazyce byla však dobře možná sekvence enklitik se + osobní zájmeno a dokonce byla velmi častá (*to mi se líbí*). ŠTE, Ž1579 a K6 mají již pořadí stejné, jako je v nové češtině, s výjimkou Ž 23,4, kde mají totožné pořadí příklonek jako ČER – *byť mi se dostalo*. Sekvence *mi se* v K6 byla v programu Theophilus nalezena 72krát, což dokládá, že byla běžná.

6.3 Rozbor textové dynamiky Ž 16,7

ČER: *Slaviti a dobrořečiti budu Hospodina kterýž mě tak opatřil: neb sic i v noci kárávala mne bedra má.*

ŠTE: *Chváliti budu Pána kterýž mi rady své udílí / tak že i v noci vyučují mne ledví má.*

Ž1579: *Chváliti budu Hospodina kterýž mi radí: nebo i v noci vyučují mne ledví má.*

K6: *Dobrořečiti budu Hospodinu, kterýž mi radí: nebo i v noci vyučují mne ledví má.*

ŠTE nahrazuje Červenkovu *slaviti a dobrořečiti* slovesem *chváliti* – což má jak SEV, tak M77 – a přejímá to i Ž1579. K6 se vrací k Červenkovu *dobrořečiti*. ŠTE má opět *Pána* oproti *Hospodina* v ostatních překladech. Důležitý je Červenkův překlad *slaviti a dobrořečiti* – oproti vulgátnímu i hebrejskému textu vlastně přidává navíc jedno sloveso, a tak reduplikuje podkladové znění nebo se snaží kombinovat dvě tradice, případně se jedná o humanistickou synonymii.

Dále užívá ČER překlad *kterýž mne tak opatřil*.⁵¹ Hebrejský text má אֲשֶׁר יִעֲצָנִי sloveso v qalu perfekta, 3. os. sg. maskulina s významem „radit“. VUL *qui tribuit mihi intellectum*, SEV a M77 mají *kterýž mi dal rozum*. Červenkův překlad je zde tedy volnější. ŠTE oproti ČER upravuje na *kterýž mi rady své udílí*, což je přesnější překlad (verbonominální spojení *rady udílí* může jistým způsobem reflektovat i rozložené vulgátní *tribuit ... intellectum*); Ž1579 a K6 upravují ještě dále – *kterýž mi radí*, to je nejpřesnější vzhledem k jednoslovnému slovesu v hebrejštině.

51 Ve smyslu *postaral se o mě*, srv. *Malý staročeský slovník* [on-line]. Heslo „opatřiti“.

Dále má ČER *neb sic i* (*Malý staročeský slovník* uvádí u hesla „sic“ významy „jinak, takto, tak, přece“).⁵² ŠTE upravuje na *takže*, Ž1579 a K6 se částečně vrací k řešení ČER, vynechávají však částici *sic*. VUL má *insuper et usque* – „nadto a ustavičně/až po (něco)“,⁵³ hebrejský text má spojkovou částici s významem „také“.

ČER má *kárávala* a *bedra*, ŠTE mění na *vyučují* a *ledví*, což přebírají další vydání. ŠTE se volbou výrazu *ledví* vrací k řešení M77 (*nabádali mne ledví má*). Nicméně to, že Ž1579 K6 přebírají ŠTE řešení, je další oporou pro tezi o jejich závislosti na ŠTE. (M77 1556/57 a Severýnova bible 1537 mají *napomínaly* a *vnitřní věci*. *Kárávala* reflektuje spíše vulgátní text, hebrejské יְסִירָנִי má oba významy, ŠTE a další dávají přednost významu *vyučovat*.)

6.4 Rozbor textové dynamiky Ž 16,8

ČER: *Postavil sem sobě Hospodina před obličejem svým vždycky: nebo na pravici mi jest / abych se nepohnul.*

ŠTE: *Ustavičněť k sobě Pána před oči své stavím a když tě mi po pravici jistě žeť se nepohnu.*

Ž1579: *Představuji sobě Hospodina před obličej svůj vždycky: a kdyžť jest mi po pravici, nikoli se nepohnu.*

K6: *Představuji sobě Hospodina před obličej svůj vždycky: a kdyžť jest mi po pravici, nikoli se nepohnu.*

ČER užívá minulého času, což odpovídá Vulgátě (*providebam*), má však dokonavé sloveso. VUL má tvar slovesa v ind. impf, který se do češtiny obvykle překládá minulým časem s videm nedokonavým (vyjadřuje průběh děje v minulosti). Dokonavý vid odpovídá tvaru slovesa v hebrejském textu – má sloveso v qalu perfekta. ŠTE překládá prezentem – *stavím*. (*Malý staročeský slovník* uvádí u hesla „staviti“ vid dokonavý i nedokonavý.⁵⁴ I překlad ve ŠTE tedy koresponduje s hebrejským textem.) ŠTE však překládá *stavím k (sobě)*, což Ž1579 a K6 mění na *představuji*, dále tato dvě vydání v souladu s hebrejským i vulgátním textem odlišují zájmeno *sobě* jako překladatelský dodatek.

ŠTE má opět *Pána* oproti *Hospodina*. Také mění příslovce *vždycky* na *ustavičněť*, následující překlady jeho inovaci nepřebírají a vracejí se k překladu *vždycky*.

⁵² *Malý staročeský slovník* [on-line]. Heslo „sic“.

⁵³ *Latinsko-český slovník*, s. 239, 457.

⁵⁴ *Malý staročeský slovník* [on-line]. Heslo „staviti“.

ŠTE má dále *a když tě mi po pravici* jistě žeť *se nepohnu* oproti Červenkovu *nebo na pravici mi jest / abych se nepohnul*. Zde inovace ve ŠTE spočívá jednak ve změně předložky – *po pravici* oproti ČER *na pravici*, jednak se liší užitím jiné spojky – *když*, kterou má i Ž1579 a K6 – ty ještě připojují částici *-ť*. *Staročeský slovník* má u hesla „pravicě“ poznámku „na pravici (kde), na pravici boží ap. relig. po pravici boží“, ⁵⁵ překlad *po pravici* je však moderní češtině bližší (ČEP v Ž 16,8: *Hospodina stále před oči si stavím, je mi po pravici, nic mnou neotřese*). Spojení *po pravici* přebírají i další překlady, ovšem na rozdíl od ŠTE nemají vokalickou délku (ŠTE *pravici*, Ž1579 a K6 *pravici*).

6.5 Rozbor textové dynamiky Ž 16,9

ČER: *Z té příčiny příčiny zradovalo se jest Srdce mé a splésal Jazyk můj: nad to i Tělo mé odpočine v Naději.*

ŠTE: *Z té příčiny rozvesselilo se srdce mé, a zplésal jazyk můj / nýbrž i tělo mé v bezpečnosti přebýváti bude.*

Ž1579: *Z té příčiny rozvesselilo se srdce mé / a zplésala sláva má: ano i tělo mé v bezpečnosti přebýváti bude.*

K6: *Z té příčiny rozvesselilo se srdce mé / a zplésala sláva má: ano i tělo mé v bezpečnosti přebýváti bude.*

ČER má opět velká písmena u apelativ – *Srdce, Jazyk, Tělo, Naděje*; ostatní překlady užívají malá písmena.

Znění u všech vydání je podobné. Liší se ČER, který překládá *zradovalo se* – navazuje zde na starší českou tradici, ale sloveso *zradovati se* přesouvá od slova „jazyk“ ke slovu „srdce“ – SEV a M77 mají totiž *zradovat se* v souvislosti s „jazykem“ – SEV: *zradoval se jest jazyk muoj*, M77: *zradoval se Jazyk můj* – v souvislosti se „srdcem“ mají obě starší bible sloveso *rozveselit*. ŠTE se tedy přiklání ke znění shodnému se starší českou tradicí – mění zpět na *rozvesselilo se srdce mé*, podoba slovesa se zde liší pouze dvěma ss, což může být znak nářeční výslovnosti. ŠTE užívá sloveso *zplésat* v souvislosti s „jazykem“, od ČER se liší pouze počátečním písmenem *splésal* – *zplésal*. Ž1579 a K6 přebírají od ŠTE obě tyto změny. Červenkovu *splésal* se tak s malou obměnou dostalo do ŠTE, Ž1579 i K6.

⁵⁵ *Staročeský slovník* [on-line]. Heslo „pravicě“.

ČER dále překládá *odpočine v naději* (VUL – *requiescet in spe*); ostatní překládají v *bezpečnosti přebývatí bude*, což přesněji odpovídá hebrejskému textu יָשָׁן לְבֶטֶחַ – doslova lze přeložit „odpočívá v bezpečí“ (protože hebr. „časy“ nejsou jako české).

6.6 Rozbor textové dynamiky Ž 16,10

ČER: *Nebo ty nenecháš Duše mé v Pekle: aniž dopustíš aby Svatý tvůj okusil porušení.*
ŠTE: *Nebo nenecháš duše mé v pekle, aniž dopustíš Svatému svému viděti porušení.*
Ž1579: *Nebo nenecháš duše mé v pekle, aniž dopustíš Svatému svému viděti porušení.*
K6: *Nebo nenecháš duše mé v pekle, aniž dopustíš svatému svému viděti porušení.*

ČER má opět velká písmena u apelativ – *Duše, Pekle, Svatý*. Velké písmeno u slova *Svatý* v tomto verši podržuje i ŠTE a Ž1579, až K6 má *svatý* s malým *s*.

Melantrichova bible 1577 překládá: *Nebo nezuostaviš duše mé v Pekle / aniž dáš Svatému tvému viděti porušení*. ČER v první části verše zdůrazňuje druhou osobu singuláru – *ty nenecháš* – ostatní překládají pouze *nenecháš*. Další odlišnost je na konci verše – ČER zakončuje vedlejší větou (*dopustíš, aby Svatý tvůj*), ostatní užívají pouze dativ – *dopustíš svatému svému*. ČER má přivlastňovací zájmeno *tvůj* – VUL *sanctum tuum*, Melantrich 1577 *Svatému tvému*; ŠTE mění na zvrtné zájmeno *svůj* ve shodě s dnešní kodifikací. Tuto změnu přebírá i Ž1579 K6.

ČER užívá sloveso *okusit*, což je méně přesný překlad. Vulgáta má *videre* (*vidět*) i hebrejštiny má sloveso s tímto významem – לִרְאוֹת. ŠTE, Ž1579 i K6 mají *viděti*, Ž1579 a K6 tedy opět respektují ŠTE změnu.

6.7 Rozbor textové dynamiky Ž 16,11

ČER: *Známú si mi učinil cestu života: plnost radoštění jesti' před obličejem tvým: a utěšení přerokošná na Pravici tvé až na věčnost.*
ŠTE: *Známou učiníš mi cestu života: U tebeť jest hojnost dostatečná vesselí, a dokonalá rozkoš po pravici tvé až navěky.*
Ž1579: *Známou učiníš mi cestu života: před obličejem tvým jest sytost vesselí / a rozkošné utěšení po pravici tvé, až navěky.*
K6: *Známou učiníš mi cestu života: sytost hodného veselí jest před obličejem tvým / a dokonalé utěšení po pravici tvé, až navěky.*

ČER překládá minulým časem – *učinil si*, což odpovídá vulgátě (indik. perf.), další překlady užívají futurum – *učiníš*, hebrejštiny má sloveso v hifilu impf. Moderní ČEP zde převádí přítomem: *dáváš poznat*.

ČER překládá *cestu života*, tedy singulár, VUL má pl. – *vias vitae*, plurál má také SEV a M77 – *Oznámil jsi mi cesty života*. Hebrejský text má אֶרֶץ חַיִּים – „cesta životů/žití“. Všechny překlady mají sg. *stezku* (srov. ČEP *Stezku života*, Lutherův překlad 1545 *den Weg zum Leben*). ČER tedy překládá ve shodě s hebrejským (a dalšími) texty. Jeho řešení přebírají ŠTE, Ž1579 i K6.

ČER čte *plnost radoštění*, což Jan Blahoslav hodnotí ve své *Gramatice* jako „nadmíru nejapné slovo“.⁵⁶ Už ve ŠTE je tato kritika, zdá se, reflektována: *hojnost dostatečná vesselí* – Ž1579 pak upravuje na *syťost vesselí*, K6 má další úpravu, a to *syťost hodného veselí*. Hebrejský text má שְׂמֵחָה שְׂבַע – doslova „plnost radostí“. Kraličti tedy respektovali Blahoslavovu kritiku.

ŠTE přesouvá zdůrazňovací částici -*t'* od slovesa (*jestiť*) k osobnímu zájmenu – *tebet'*. Dále mění *před obličejem tvým* na *U tebet'*, tuto změnu Ž1579 ani K6 nepřijímají a vrací se, zdá se, ke znění ČER. Červenkovo *před obličejem* může odpovídat vulgátnímu, ale i hebrejskému textu.

ČER dále překládá *utěšení přerokošná*; ŠTE *dokonalá rozkoš*, další vydání se vrací k *utěšení* – ovšem v singuláru, což je jisté odchýlení jak od hebrejského, tak od vulgátního textu (ovšem jako abstraktum má *utěšení* zřejmě jen sg.). Mají však rozdílná adjektiva – Ž1579 *rozkošné*; K6 *dokonalé* (VUL má *delectacio*, SEV a M77 *rozkoše*, ČEP *neskonale blaho*).

Poznámka: Vulgáta má verše Ž 16,10 a Ž 16,11 sloučený. Žalm 16 (15) má tedy ve Vulgátě deset veršů, v hebrejském textu jedenáct, tak to má ČER, Ž1579 a K6, ČER sice neobsahuje číslování, ale jednotlivé verše má odděleny odsazením. ŠTE nemá ani oddělení, ani číslování.

6.8 Souhrnné srovnání Ž 16,5–11

Srovnání provádíme z pohledu Šestidílký, protože je chronologicky nejpozdější sledovanou podobou textu a kromě toho je ze všech sledovaných překladů nejdůležitějším textem.

Text Ž 16,5–11 v K6 vypadá ve srovnání s ČER, ŠTE a Ž1579 takto:

Podtržené – společný text s ČER.

Tučně – společný text se ŠTE.

Kurzívou – společný text se Ž1579.

Obyčejně – samostatné řešení K6.

⁵⁶ ČEJKA, ŠLOSAR, NECHUTOVÁ (1991, s. 356).

⁵*Hospodin jest částka dílu mého / a kalicha mého: ty zdržuješ los můj.*

⁶*Provazcové padli mi na místech veselých: a dědictví rozkošné, dostalo se mi.*

⁷*Dobrořečiti budu Hospodinu, kterýž mi radí: nebo i v noci vyučují mne ledví má.*

⁸*Představuji sobě Hospodina před obličej svůj vždycky: a kdyžť jest mi po pravici, nikoli se nepohnu.*

⁹*Z té příčiny rozveselilo se srdce mé / a zplésala sláva má: ano i tělo mé v bezpečnosti přebývatí bude.*

¹⁰*Nebo nenecháš duše mé v pekle / aniž dopustíš svatému svému viděti porušení.*

¹¹*Známost učiníš mi cestu života: sytost hodného veselí jest před obličejem tvým / a dokonalé utěšení po pravici tvé, až navěky.*

6.8.1 Komentář

V Ž 16, 6–11 je řešení společných Šestidílce a ČER 53, z toho se 42 prosadilo do všech dalších sledovaných vydání, 11 do Ž1579 a K6 a 1 řešení pouze do K6. 23 inovací ŠTE se prosadilo do Ž1579, 24 do K6, což je 44 %. 16 řešení má K6 společných pouze s Ž1579, to je 80 %. Samostatná řešení K6 jsou čtyři – jedenkrát tvar slovesa být: *jest*, jednou proprium: *Hospodinu* a dvě adjektiva: *hodného* a *dokonalé*.

Autor překladu v ČER se na mnoha místech sledovaného úseku Ž 16 přibližuje hebrejskému textu (Ž 16,5 *částka dílu mého*; Ž16,8 *Postavil sem*; Ž 16,11 *cestu života*). I v tomto žalmu najdeme doklady Červenkových volnějších překladů (Ž 16,7 *kterýž mne tak opatřil*). V Ž 16,5 se ČER tedy přibližuje hebrejskému textu a zároveň se liší od textu vulgátního a starší české tradice (SEV, M77). Červenkovovo řešení v tomto verši přebírá i Ž1579 a K6, což podporuje domněnku, že se autoři překladu v Ž1579 a K6 nechali inspirovat ČER. Taktéž v Ž 16,11 má Červenkův překlad *před obličejem tvým* i Ž1579 a K6. Další důkazy závislosti Ž1579 a K6 na ČER přináší Ž 16,6 – *Provazcové, padli mi* – což má i ŠTE; dále překlad *dostalo se*; Ž 16,9, kde Červenkovovo *splésal* proniklo přes ŠTE i do Ž1579 a K6: *zplésala*; Ž 16,10 *před obličejem tvým a cestu života* tamtéž, což má i ŠTE.

V Ž 16,11, kde se ČER překladem *stezku* liší od VUL i české vulgátní tradice, přebírají jeho znění všechna následující sledovaná vydání, tedy i ŠTE. Závislost ŠTE na ČER dokazují taktéž překlady v tomto verši – *Provazcové, padli mi, dostalo se / připadlo* – ačkoli zde ŠTE mění lexém, zachovává Červenkovu inovaci oproti předchozím vydáním a vulgátnímu textu; dále Ž 16,9 *zplésal* a Ž 16,10 *cestu života*.

V tomto žalmu můžeme najít i doklady toho, že také ŠTE šel za hebrejským textem. V Ž 16,5 ČER překládá *los dědictví*, k vulgátnímu a staršímu českému „dědictví“ přidává hebrejské „los“. ŠTE má už pouze hebrejské „los“ – *ty zdržuješ los*

můj. Zde ŠTE řešení přebírá i Ž1579 a K6, která na něj navazovala. Důkazů, že text Ž1579 a K6 je závislý na ŠTE, je více. A sice překlad Ž 16,6, kde Ž1579 a K6 mají stejně jako ŠTE *na místech veselých: a dědictví rozkošné*, ČER a předchozí vydání mají překlad odlišný. V tomtéž verši odstraňuje ŠTE nenáležité zájmeno *můj*, což opět přebírá Ž1579 a K6. Dále v Ž 16,7 *vyučují mne ledví má* (ČER *kárávala mne bedra má*); Ž 16,8 *Po pravici*; Ž 16,9 *rozvesselilo se srdce mé* a dále změna počátečního grafému ve slově „zplésat“ – *zplésal*; Ž 16,10 užití zájmena *svůj* a slovesa *viděti*.

7 TEXTOVÁ DYNAMIKA ŽALMU 23,1–6

V této kapitole budeme zkoumat textovou dynamiku v Ž 23,1–6. Stejně jako v kapitole 5 a 6 vyjdeme z metody textových sond v té podobě, jak ji aplikovali ve svých pracích V. Kyas a J. Vintr (výsledkem našeho rozboru bude kontrastivní srovnání jednotlivých vydání v kapitole 7.7).

7.1 Rozbor textové dynamiky Ž 23,1

ČER: *Daviduo. Hospodin Pastýř muoj jest: i čehož mi se nedostane?*

ŠTE: *Pán jest můj Pastýř, nebuduť míti žádného nedostatku.*

Ž1579: *Žalm Davidů. Hospodin jest můj pastýř / nebudu míti žádného nedostatku.*

K6: *Žalm Davidů. Hospodin jest můj pastýř / nebudu míti žádného nedostatku.*

ČER a zde i ŠTE mají velké písmeno ve slově *Pastýř*.

ČER začíná *Daviduo*, Ž1579 a K6: *Žalm Davidů*, ŠTE toto nemá.

ČER má sloveso na konci věty, což připomíná slovosled latinské věty, ale v první části verše má VUL slovosled *regit me* – to by svědčilo o tom, že ČER překládal z nevulgátního zdroj – *Pastýř muoj jest*. Podobný slovosled konce verše jako ČER má M77 – *a nic mi se nenedostane*, také – VUL *et nihil mihi deerit*).

Vulgáta má v první části verše „vede mě“, hebrejský text רָעָה – doslova „pasoucí se“. SEV i M77 překládají *zpravuje mě/mne*, ČER užívá přísudek jmenný se sponou, od něj to zřejmě přebírají i další vydání (srov. též ČEP – *Hospodin je můj pastýř*).

Dále čte ČER *čehož mi se nedostane?* – SEV a M77 mají *a nic mi se nenedostane*, ČER tedy oproti starší české tradici mění na otázku, ponechává však sloveso v třetí osobě singuláru, jak to má i Vulgáta – *et nihil mihi deerit*. ŠTE upravuje na *nebuduť mít nedostatku* – zřejmě pod vlivem hebrejského textu, který má sloveso v první osobě singuláru. To od ŠTE přebírá jak Ž1579, tak K6. Ž1579 a následně i K6 však oproti ŠTE označují adjektivum *žádného* jako překladatelský dodatek. Některé v K6 jiným typem písma odlišené dodatky tedy zřejmě pocházejí ze Štefanovy postily.

7.2 Rozbor textové dynamiky Ž 23,2

ČER: *Na rozkošná a Trávná místa mne uvodí: a k Vodám pramenuov živých přihání mne.*

ŠTE: *Na pastvách zelených způsobuje mi odpočínutí. K vodám tichým mne uvodí:*

Ž1579: *Na pastvách zelených pase mne: k vodám tichým mne přivodí.*

K6: *Na pastvách zelených pase mne: k vodám tichým mne přivodí.*

ČER užívá opět velkých písmen, a to u substantiva *Voda* a adjektiva *Trávná*.

ČER opisuje pastviny jako *rozkošná a trávná místa*,⁵⁷ což odpovídá spíše vulgátě: *in loco pascuae*. Opět zde vidíme u Červenky nadbytečný překlad pomocí reduplikace: *rozkošná // trávná*. ŠTE překládá *na pastvách zelených*, jak to má i hebrejský text – substantivum: בְּנִצְאֹת a adjektivum: דְּשֵׁא (SEV a M77 mají *na místě pastvy* = VUL *in loco pascuae*). Stejný text jako ŠTE má i Ž1579 a K6.

Vulgáta má slovesný tvar *conlocavit*, hebrejský text sloveso יָרַבִּיצְנִי v hifilu impf. Obě slovesa mají podobný význam – „položít, lehnout, odpočinout“ – což má opisem ŠTE – *způsobuje mi odpočínutí*. ČER užívá sloveso „uvodit“ – *Malý staročeský slovník* u tohoto hesla uvádí význam „přivádět, uvádět“.⁵⁸ Toto sloveso pak užívá ŠTE ve druhé části verše, kde je náležité – יְהַלִּינִי (doslova „vést s péčí“).

Ž1579 a K6 překládají v první části verše *pase mne*. Ve druhé části mají *přivodí*, což je synonymum Štefanova *uvodí*, drobně tedy změnu ŠTE upravují.

ČER má dále: *k vodám pramenuov živých*, což odpovídá snad spíše Vulgátě: *super aquam refectiois* (M77 *Nad vodou obživení*). Překlad ŠTE *k vodám tichým* odpovídá hebrejskému textu, stejně má i Ž1579 a K6.

7.3 Rozbor textové dynamiky Ž 23,3

ČER: *Rozvlažuje Duši mou: a vede mne cestami Spravedlnosti pro jméno své.*

ŠTE: *duši mou očerstvuje po stezkách spravedlnosti mne vodí pro jméno své.*

Ž1579: *Duši mou očerstvuje: vodí mne po stezkách spravedlnosti, pro jméno své.*

K6: *Duši mou očerstvuje: vodí mne po stezkách spravedlnosti, pro jméno své.*

ČER opět užívá velká písmena u apelativ *Duši, Spravedlnosti*.

ČER užívá slovesa *rozvlažuje*, ŠTE mění na *očerstvuje*⁵⁹ – to přebírá Ž1579 a K6. Všechna vydání užívají přezens, což je změna oproti přechozí české tradici – SEV a

⁵⁷ *Malý staročeský slovník* [on-line] uvádí u hesla „travný“ výnam „travou porostlý, travnatý“.

⁵⁸ *Malý staročeský slovník* [on-line]. Heslo „uvoditi“.

⁵⁹ *Očerstviti* je z *občerstviti* – předpona *ob-* byla někdy zjednodušována na *o-* /*obvaliti* > *ovaliti*/.

M77 *duši mou obrátil*. VUL má *animam meam convertit* – to může být jednak ind. prézentu, jednak ind. perfekta, SEV a M77 převádějí minulým časem. Nepochybné je to u další části – VUL *deduxit me*, SEV a M77 *provodil mne*. ČER však převádí prézentem, což přebírají všechna další sledovaná vydání. Prézens má též ČEP – *naživu mě udržuje, stezkou spravedlnosti mě vede pro své jméno*.

ŠTE oproti ČER – *cestami* – mění na *po stezkách*, také tuto změnu přebírá Ž1579 a K6. Ž1579 oproti ŠTE upravuje slovosled.

Ž1579 má téměř totožný text jak ŠTE – až na drobnou slovoslednou změnu. Je zde patrná závislost Ž1579 (a následně i K6) na ŠTE.

7.4 Rozbor textové dynamiky Ž 23,4

ČER: *Byť mi se pak dostalo jíti přes oudolé mrákoty smrti nebudu se ničehéhož zlého báti: nebo jsi ty se mnou: Prut tvůj a Berla tvá / obě to potěšují mne.*

ŠTE: *Byť mi se dostalo jíti přes oudolí stínu smrti, nebudu se báti zlého: Nebo ty jsi se mnou: Prut tvůj a berla tvá mne potěšují.*

Ž1579: *Byť mi se dostalo jíti přes oudolí stínu smrti / nebuduť se báti zlého: nebo ty se mnou jsi: prut tvůj a hůl tvá, toť mne potěšuje.*

K6: *Byť mi se dostalo jíti přes oudolí stínu smrti / nebuduť se báti zlého: nebo ty se mnou jsi: prut tvůj a hůl tvá, toť mne potěšuje.*

ČER má podobu *oudolé* – ŠTE má již po úženi *é > í* koncovku *-í*, ale nadále má na začátku slova diftong *ou* – *oudolí*; stejný tvar má i Ž1579 a K6. Červenkův starší jazyk potvrzuje i tvar *ničehéhož*.⁶⁰

Na začátku verše má ČER opět odlišné postavení příklonky, zde toto řešení ovšem mají i všechna další sledovaná vydání, pouze vynechávají adverbium *pak*. Řešení *byť mi se dostalo* teda pochází z Červenkova žaltáře. Vulgátní text je přitom dosti odlišný – *Nam etsi ambulavero in medio umbrae mortis*, což překládá SEV a M77: *Neboť bych pak chodil v prostřed stínu smrti* (M77 *Smrti*). Červenkův překlad *přes oudolé* odkazuje k hebrejskému textu (Vulgáta má *in medio* – „ve středu“). ČER má *mrákoty smrti*, ŠTE mění na *stínu smrti*, což je doslovný překlad textu vulgáty – *umbrae mortis*, hebrejský text má substantivum s významem „hluboká temnota“ a umožňuje překlad obojí. Podstatné je, že Ž1579 i K6 opět přejímají změnu ze ŠTE.

60 MSS [on-line] má u hesla „nišcé, nicé“ gen. *ničehóž i nečehéhož*. Také Gebauer v *Historické mluvnici* uvádí tvar gen. *ničehó, ničehého* jako zvláštnost staršího jazyka, která se užívala u záporného *niščo* pro důraz a zesílení záporu. Srv. GEBAUER, J. *Historická mluvnice jazyka českého* (1960, s. 467, 599).

Dále ŠTE oproti ČER vynechává zájmeno *ničehéhož*, mění slovosled na *ty jsi se mnou* (ČER *jsi ty se mnou*) a zjednodušuje na *mne potěšují*, nezdůrazňuje tedy jako ČER, který má hlavní větu *obé to potěšují mne* (zřejmě podle Vulgáty: VUL *Virga tua, et baculus tuus, ipsa me consolata sunt*). Ž1579 i K6 (*tot' mne potěšuje*) se v podstatě s drobnou úpravou vracejí k řešení ČER / Vulgáty (příp. české tradice – SEV *tať si mne potěšila*), takto to má i hebrejský text (zájmeno je ovšem ve třetí osobě plurálu). Je zajímavé, že moderní ČEP má stejný překlad jako Štefanova postila: *Tvoje berla a tvá hůl mě potěšují*.

M77 má *metla tvá*, což ČER mění na *prut* – od něj to pak přebírají další sledovaná vydání. Vulgátní *virga* má oba významy.

7.5 Rozbor textové dynamiky Ž 23,5

ČER: *Přistrojil si mi Stůl: před obličejem těch kteřížto mne trápí. Pomazal si Olejem hlavy mé: Kalich můj plný a opojující jest.*

ŠTE: *Strojíš mi i Stůl, před obličejem mým, proti mým nepřátelům: Pomazuješ olejem hlavy mé, Kalich můj až i oplývá naléváš.*

Ž1579: *Strojíš hojný stůl před obličejem mým / naproti mým nepřátelům: pomazuješ olejem hlavy mé / kalich můj naléváš až oplývá.*

K6: *Strojíš hojný stůl před obličejem mým / naproti mým nepřátelům: pomazuješ olejem hlavy mé: kalich můj naléváš až oplývá.*

ČER má *přistrojil*, tedy vid dokonavý – stejně jako česká tradice: M77 *Připavil jsi*; ŠTE však mění na vid nedokonavý – tak to má i hebrejský text תַּעֲרֶךְ (sloveso v qalu impf.), Ž1579 a K6 tuto změnu přebírají. ČER dále překládá *před obličejem těch kteřížto mne trápí* – tento překlad nemá opodstatnění ani v hebrejském, ani v latinském textu. VUL má *in conspectu meo*, hebrejský text má doslova hebraismus „před tvářemi“ (srov. ČEP *před zraky*). ČER zde chybně označil za vlastníky obličeje nepřátele nikoli vypravěče. ŠTE překládá přesněji – *před obličejem mým*, stejně tak i Ž1579 a K6. Červenkův překlad: *těch kteřížto mne trápí* odpovídá Vulgátě: *eos qui tribulant me*. Překlad *nepřátelům* odpovídá hebrejskému textu – doslova „před znepřátelenými mně“. Ž1579 odstraňuje oproti ŠTE spojku *i* – jednak na začátku: (*i Stůl* > *stůl*), jednak v závěru (*i oplývá* > *oplývá*) – tato spojka skutečně opodstatnění ani ve vulgátním, ani v hebrejském textu nemá; dále mění *proti* na *naproti* – latinské *adversus* má oba významy, hebrejské נֶגֶד znamená „před“.

Dále překládá ČER minulým časem (VUL má sloveso v ind. perf., SEV a M77 mají *namazal*). Hebrejský text má sloveso v pielu perf., který umožňuje i překlad přítomem. V další části verše se ČER od následujících překladů podstatně liší, čte *Kalich můj plný a opojující jest*, což je ale podobné znění, jaké má starší česká tradice. SEV má *a kalich můj zapájející velmi jasný jest*, M77 – *a Kalich můj zapájející jak velmi krásný jest*. VUL má *calix meus inebrians quam praeclarus est* („kalich můj napájející, který je znamenitý“), hebrejský text má כּוֹסִי רְוִיחָה (doslova „kalich můj nasycení“). V latinském textu je opět užito adjektivum *praeclarus* (srv. Ž 16,6 kap. 6.2), SEV je překládá jako *velmi jasný*, M77 *velmi krásný*, ČER má *opojující*. ŠTE mění na *Kalich můj až i oplývá naléváš*. Tento překlad přebírá i Ž1579 a K6, mírně však upravují slovosled – *kalich můj naléváš až oplývá*; u substantiva „kalich“ mají narozdíl od ČER a ŠTE malé písmeno a odstraňují, jak už bylo řečeno, spojku *i*.

7.6 Rozbor textové dynamiky Ž 23,6

ČER: *Nádto výš / dobrota a milosrdenství tvé dokud živ sem při mně budou: a jáť bydleť budu v Domu Hospodina pokud života mého stává.*

ŠTE: *Nadto výš / dobrota a milosrdenství tvé po všechny dny života mého, při mně budou / a přebývati budu v domu Páně za dlouhé dny.*

Ž1579: *Nadto i dobrota a milosrdenství tvé následovati mne budou, po všechny dni života mého: a přebývati budu v domu Hospodinovu, za dlouhé dny.*

K6: *Nadto i dobrota a milosrdenství tvé následovati mne budou, po všechny dny života mého: a přebývati budu v domu Hospodinovu za dlouhé časy.*

ČER má zřejmě omylem vokalickou délku ve slově *nádto*, ostatní mají krátce *nadto*. ČER má opět velké písmeno u apelativa, a sice *Domu*.

Překlad *nádto výš / nadto výš / nadto i* je snad volný překlad hebrejského נָדָה, Vulgáta má *et misericordia tua* – „a milosrdenství tvé“ – tak překládá i SEV a M77, překlad *dobrota a milosrdenství* byl tedy pravděpodobně pořízen z hebrejského textu – טוֹב וְחַסְדִּי. Jak ŠTE, tak Ž1579 a K6 mají stejný překlad jako ČER. ŠTE a následně i Ž1579 a K6 odlišují v souladu s hebrejským textem zájmeno *tvé* jako překladatelský dodatek.

ČER překládá dále vedlejší větou, ostatní *po všechny dny/dni života mého*, což je přesný překlad vulgátního i hebrejského textu.

ČER dále čte *při mně budou*, což podržuje i ŠTE; Ž1579 však mění na *následovati*, čímž se v podstatě vrací k české tradici 16. stol. – SEV a M77 mají *půjdet' za mnou*.

ČER dále překládá *a jáť bydleti budu*, ŠTE má *a přebývati budu* – nevytýká tedy zájmeno první osoby singuláru a „bydleti“ mění na „prebývati“ – tuto změnu přebírá i Ž1579 a K6.

ŠTE opět jako jediný ze sledovaných překladů užívá termínu „Pán“ pro označení Boha – v *domu Páně*. Ž1579 se vrací k ČER „Hospodin“, ale mění slovnědruhové zařazení na adjektivum. ČER má v *Domu Hospodina*, ale Ž1579 má v *domu Hospodinovu*, taktéž i K6.

K6 má téměř totožné znění jako Ž1579, avšak ten má na konci *za dlouhé dny*, kdežto K6 má *za dlouhé časy* – snad snaha přiblížit se více hebrejskému textu, který má substantivum s významem „den, čas, rok“; jiným důvodem by mohla být snaha odstranit opakující se slovo „dny“ – v tomto případě by šlo o motivaci stylisticky disimilační.

7.7 Souhrnné srovnání Ž 23,1–6

Srovnání provádíme z pohledu Šestidílkky, protože je chronologicky nejposlednější sledovanou podobou textu a kromě toho je ze všech sledovaných překladů nejdůležitějším textem.

Text Ž 23,1–6 v K6 vypadá ve srovnání s ČER, ŠTE a Ž1579 takto:

Podtrženě – společný text s ČER.

Tučně – společný text se ŠTE.

Kurzívou – společný text se Ž1579.

Obyčejně – samostatné řešení K6.

¹*Žalm Davidů. Hospodin jest můj pastýř / nebudu míti žádného nedostatku.*

²*Na pastvách zelených pase mne: k vodám tichým mne přivodí.*

³*Duši mou očerstvuje: vodí mne po stezkách spravedlnosti, pro jméno své.*

⁴*Byť mi se dostalo jíti přes oudolí stínu smrti / nebuduť se báti zlého: nebo ty se mnou jsi: prut tvůj a hůl tvá, toť mne potěšuje.*

⁵*Strojiš hojný stůl před obličejem mým / naproti mým nepřátelům: pomazuješ olejem hlavy mé: kalich můj naléváš až oplývá.*

⁶*Nadto i dobrota a milosrdenství tvé následovati mne budou, po všechny dny života mého: a přebývati budu v domě Hospodinovu za dlouhé časy.*

7.7.1 Komentář

Samostatná překladová řešení má Šestidílnka jedno, a to poslední slovo žalmu: *časy*.

Společných řešení má K6 s ČER 47, 45 z nich proniklo do ŠTE, Ž1579 i K6, jedno neproniklo do ŠTE, ale jen do Ž1579 a K6 a jedno pouze do K6. Štefanových inovací, které pronikly do Ž1579 a K6 je 30 = 64 %. S Ž1579 se text K6 shoduje kromě jednoho samostatného řešení K6. Inovací Ž1579, které pronikly do K6 je 13 = 95 %.

V Ž 23,1–6 najdeme u ČER překlady jak z vulgátního, tak z nevulgátního zdroje. V prvním verši překládá ČER *Pastýř muoj jest*, narozdíl od Vulgáty, která má *regit me*, v druhé polovině tohoto verše se ale Červenkův text s vulgátním shoduje – *čehož mi se nedostane*. Dále v Ž 23,3 užívá oproti Vulgátě ČER prézens – *vede mne* (VUL má ind. perfekta). Vliv překladu v ČER na další sledované tisky potvrzuje překlad Ž 23,4, kde Červenkovu *Byť mi se dostalo* proniklo jak do překladu ve ŠTE, tak do Ž1579 a K6. Stejně tak v Ž 23,6 – *Nadto výš dobrota a milosrdenství tvé*.

Vliv překladu ve ŠTE na překlad v Ž1579 a K6 dokládá několik příkladů. Ž1579 a K6 od ŠTE přebírají celou podobu druhé části prvního verše; v Ž 23,2 spojení *na pastvách zelených* a *k vodám tichým*; dále překlad Ž 23,3, kde se Ž1579 a K6 liší od znění ve ŠTE pouze slovoslednou změnou; v Ž 23,4 překlad *stínu smrti*; těsná závislost se ukazuje v překladu celého pátého verše.

Také v tomto žalmu máme doklady toho, že se ČER a ŠTE odchýlili od vulgátní tradice a případně české 16. stol. a šli za hebrejským textem. U ČER jde jednak o překlad Ž 23,3 – užívá prézens *rozvlažuje, vede* (SEV, M77 *obrátil, provodil*), dále o překlad *přes oudolé* v Ž 23,4 (X VUL *in medio*) a konečně překlad Ž 23,6 *dobrota a milosrdenství*, který byl pravděpodobně pořízen z hebrejského textu (VUL pouze *et misericordia tua*). ŠTE v Ž 23,1 upravuje zřejmě pod vlivem hebrejského textu sloveso do tvaru první osoby singuláru – *nebuduť mít* (SEV, M77 *mi se nedostane*). Dále v Ž 23,2 čte *na pastvách zelených* (x VUL *in loco pascuae*) a *k vodám tichým* (x VUL *super aquam refectionis*) – oba tyto překlady odpovídají hebrejskému textu.

Ž1579 upravuje oproti překladu ve ŠTE především slovesa – v Ž 23,2 má oproti ŠTE *pase mne, přivodí*; v Ž 23,4 *potějuje mne* a *následovati budou* v Ž 23,6. Dále jedno substantivum (*hůl* v Ž 23,4 X ŠTE *berla*) a předložku *naproti* v Ž 23,5 x ŠTE *proti*.

Od Ž1579 se K6 liší pouze v Ž 23,6 upravuje *za dlouhé dny* na *za dlouhé časy*. V ostatních případech je text Ž1579 a K6 totožný.

8 TEXTOVÁ DYNAMIKA Ž 26,1–12

V této kapitole budeme zkoumat textovou dynamiku v Ž 26,1–12. Stejně jako v předchozích kapitolách vyjdeme z metody textových sond v té podobě, jak ji aplikovali ve svých pracích V. Kyas a J. VINTR (výsledkem našeho rozboru bude kontrastivní srovnání jednotlivých vydání v kapitole 8.13).

8.1 Rozbor textové dynamiky Ž 26,1

ČER: *Daviduo. Sud' mne Hospodine / nebo já v nevině své sem kráčel: a v tě Hospodine nepohnutě sem doufal.*

ŠTE: *Sud' mne Pane, nebo Já v upřímnosti své chodil sem / a Pánu cele sem se dověřil / protože nepohnu se:*

Ž1579: *Žalm Davidů. Sud' mne Hospodine: nebo já v upřímnosti své chodil sem / a v tě Hospodina doufal: nepohnuť se.*

K6: *Žalm Davidů. Sud' mne Hospodine: nebo já v upřímnosti své chodím / a v tě Hospodina doufám: nepohnuť se.*

Velké písmeno na nečekaném místě má ŠTE u zájmeny *Já*.

První část verše mají všechna sledovaná vydání téměř stejnou – liší se zde ve dvou ohledech – Ž1579 a K6 obsahují kompletní verš – včetně *Žalm Davidů*, ČER má *Daviduo*. ŠTE má opět jako jediný *Pane*, ostatní *Hospodine*.

ČER čte dále *nebo já v nevině své sem kráčel*, ŠTE *nebo Já v upřímnosti své chodil sem*. ČER užívá substantivum *nevin*a (SEV a MEL mají *nevinnost*) – to odpovídá vulgátnímu *innocentia* – i hebrejskému textu, který má substantivum בְּרִיָּא. ŠTE mění na *znění v upřímnosti* – to přebírá i Ž1579 a K6.

ČER má dále *sem kráčel* – podobně překládá i česká tradice 16. stol (SEV i M77 *kráčel sem*). ŠTE mění na *chodil sem*, což má i Ž1579. Tyto překlady korespondují s vulgátním *ingressus sum*.⁶¹ K6 mění *préteritum* na *prézens* – *chodím*.

ČER čte *a v tě Hospodine nepohnutě sem doufal* (SEV *a v Pána doufaje neroznemohuť se*; M77 *a v Pána doufaje nepohnuť se*). Překlad SEV odpovídá vulgátnímu *et in Domino sperans non infirmabor*. Všechny Melantrichovy bible mají *doufaje nepohnuť se*, ČER má blízké *nepohnutě sem doufal*. Hebrejský text má skutečně sloveso s významem „to trust in“ (viz STRONG) – a druhé sloveso se zápornou a významem „to slide; to slip“ (viz STRONG). ČER zde náležitě odlišuje zájmeno *tě* jako

61 Ind. perf. deponentního slovesa „ingredior, ingredi“.

překladatelský dodatek, ostatní vydání neodlišují. ŠTE mění na *a Pánu cele sem se dověřil / protož nepohnu se*. Ž1579 a K6 mají kombinaci ČER a ŠTE: částečně se vrací k Červenkovu znění – *a v tě Hospodina doufal / doufám*, částečně podržují Štefanovo řešení – *nepohnuť se*. Oproti ČER ale mění oslovení na akuzativ, Ž1579 neopakuje sponové *sem*, K6 pak opět mění préteritum na prézens. Oproti ŠTE přidávají obě vydání zdůrazňovací částici *-ť* ke slovesnému tvaru *nepohnu se*.

8.2 Rozbor textové dynamiky Ž 26,2

ČER: *Vyprůbuj mne Hospodine a zkus mne: vypal ledví mé a Srdce mé.*

ŠTE: *zprubujž mne Pane, a zkus mne přepal ledví má, i srdce mé.*

Ž1579: *Zprubujž mne, Hospodine, a zkus mne: přepal ledví má, i srdce mé.*

K6: *Zprubujž mne, Hospodine / a zkus mne: přepal ledví má, i srdce mé.*

ČER má *vyprůbuj*, což ŠTE mění na *zprubujž* – mění tedy předponu, odstraňuje vokalickou délku u prvního *u* a přidává částici *-ž*. To přebírá i Ž1579 a K6.

ŠTE má opět jako jediný *Pane*, ostatní sledované překlady *Hospodine*.

ŠTE dále oproti ČER mění sloveso *vypal* na *přepal*, i tuto změnu přebírají další sledovaná vydání.

Další odlišnost je v užití gramatického čísla u substantiva *ledví*. ČER užívá singulár *ledví mé*, to má i SEV a M77. ŠTE však mění na *ledví má*, což podržují i další vydání. Gebauerův *Slovník staročeský*⁶² uvádí, že ve starších textech se toto substantivum vyskytovalo pouze v plurálu a duálu (podle Gebauera to platí i pro stsl., na základě Miklošičova slovníku), v pozdějších textech je naopak *ledvie* chápáno jako neutrum v singuláru (MSS uvádí jen f.). VUL i hebrejský text mají plurál, takže překlad ŠTE, Ž1579 a K6 je přesnější.

Další Štefanovou změnou je změna spojky *a*, která je nahrazena spojkou *i*. Autor překladu ve ŠTE se tak vrací k české tradici 16. století – např. MEL a SEV mají spojku *i*. To přebírá i Ž1579 a K6.

Ž1579 a K6 mají – až na označení Boha, viz výše – totožný text se ŠTE.

62 *Slovník staročeský* [on-line]. Heslo „ledvie“.

8.3 Rozbor textové dynamiky Ž 26,3

ČER: *Milosrdenství tvé toť já sobě před své oči stavím: a choditi budu v pravdě tvé.*

ŠTE: *Nebo milosrdenství tvé jest před očima mýma, a já chodil sem v pravdě tvé.*

Ž1579: *Milosrdenství tvé zajisté před očima mýma jest / a chodím stále v pravdě tvé.*

K6: *Milosrdenství tvé zajisté před očima mýma jest / a chodím stále⁶³ v pravdě tvé:*

ŠTE oproti ČER přidává spojku *nebo*, odstraňuje zájmeno s částicí – *toť*, dále mění *já sobě před své oči stavím* na *jest před očima mýma*; vlastně se vrací k překladu české tradice 16. stol., konkrétně k řešení SEV a M77 – *Neboť milosrdenství tvé před očima mýma jest*, pouze odstraňuje částici *-ť* a mění slovosled. VUL má *Quoniam misericordia tua ante oculos meos est*, což doslovně překládá SEV a M77. ČER se zde odchyluje od vulgátního a staršího českého textu – překládá *před oči své stavím*, hebrejský text zde sloveso nemá (v češtině je ovšem nutné ho doplnit, srov. ČEP *mám před očima*). Ž1579 a K6 neuvádí spojku *nebo*, ale doplňují adverbium *zajisté*. Strongův slovník v BibleWorks uvádí u předložkové částice כִּי, kterou žalm začíná, také význam „certainly“, tedy „určitě, zajisté“. Ž1579 a K6 dále oproti ŠTE mění slovosled – kladou sloveso na konec věty.

ČER čte dále *a choditi budu v pravdě tvé*. SEV a M77 mají stejně jako VUL *zalíbil sem* (VUL *conplacui*). Hebrejský text má sloveso וַיֵּלֶךְ s významem „go, walk“ (viz STRONG). ČER se zde tedy odchyluje od vulgátní a starší české tradice a přibližuje se hebrejské. ŠTE zdůrazňuje první osobu singuláru užitím zájmena *já*, ale odlišuje zájmeno (spolu se spojkou *a*) jako překladatelský dodatek. Také se vrací k préteritu – jak to má SEV i M77, ale podržuje Červenkovu sloveso „chodit“. To má i Ž1579 a K6, ale překládají přítomem. Ž1579 přidává adverbium *stále*, ale patřičně je odlišuje jako překladatelský dodatek – adverbium nemá opodstatnění v hebrejském ani latinském vulgátním textu. Toto adverbium obsahuje i text v Šestidílece, zde však není nijak odlišeno.

8.4 Rozbor textové dynamiky Ž 26,4

ČER: *Nespolčil sem se s lidmi marnými: a s lestnoukladníky nechci obcenství míti.*

ŠTE: *Neusadil sem se s lidmi lživými, a s pokrytci sem nechodil,*

Ž1579: *S lidmi falešnými neusadil sem se / a s pokrytci v spolek nevšel.*

K6: *S lidmi marnými nesesám / a s pokrytci v spolek nevcházím.*

63 Tištěno stále, přepisujeme stále.

ČER má velké písmeno u apelativa „lidé“, ostatní mají písmeno malé.

ČER začíná verš *nespolčil sem se* – SEV i MEL mají *neseděl sem*. Hebrejský text má לֹא-יִשְׁכְּבִי – tedy sloveso sedět. VUL má *non sedi* – „neusadil jsem se / neposadil jsem se/ nesedl jsem si“, Štefanův překlad je tedy doslovným překladem vulgátního textu. ČER se zde odchyluje od obou sledovaných předloh.

ČER užívá adjektivum *marnými*, ŠTE *lživými*, Ž1579 *falešnými* a K6 *marnými*. VUL má *in consilio vanitatis* – „v radě/shromáždění marnosti“. Takto to překládá M77 – *v radě marnosti* (podobně SEV – *ve společenství marnosti*). Hebrejský text má doslova „s lidmi marnosti, falše“. Překladem s *Lidmi* se zde ČER opět přibližuje hebrejskému textu, taktéž další vydání, i když mění adjektivum. Všechna užitá adjektiva ale významově odpovídají hebrejskému i vulgátnímu textu. K6 navíc užívá stejné adjektivum jako ČER, což potvrzuje naši domněnku, že se překladatelé Šestidílký mohli inspirovat překladem v Červenkově žaltáři.

ČER čte dále *a s lestnoukladníky nechci obecenství míti*. ŠTE, Ž1579 a K6 mají *s pokrytci*. (Ž1579 a K6 mají v margináliích *lstivými*, Ž1579 *lstivými*, *lživými*.) SEV a M77 mají *a s těmi kteříž nepravě/neprávě činí nebudu choditi*. VUL má *cum iniqua gerentibus* – doslova „s provádějícími bezpráví“; hebrejský text zde má participium nifalu, což (dle Stronga) znamená „concealed, dissembler“. ŠTE překlad *s pokrytci* je tedy překladem hebrejského textu. Stejně má i Ž1579 a K6. ČER dále překládá volněji *nechci obecenství míti*, užívá prezens. ŠTE mění na *sem nechodil*, Ž1579 má taktéž préteritum, ale dokonavý vid – *nevšel*, K6 má stejně jako ČER prezens, ale od jiného slovesa – *nevcházím*. VUL má futurum – *non introibo* „nevejdu“, hebrejský text má sloveso se stejným významem.

8.5 Rozbor textové dynamiky Ž 26,5

ČER: *V nenávisti sem měl Cyrkev Zlostníkův: a s bezbožníky se neusazují.*

ŠTE: *v nenávisti sem měl shromáždění zlostníkův / a s bezbožnými se neusadím.*

Ž1579: *V nenávisti mám shromáždění zlostníkův / a s bezbožnými se neusadím.*

K6: *V nenávisti mám shromáždění zlostníkův / a s bezbožnými se neusazují.*

ČER opět užívá velká písmena u apelativ – *Cyrkev, Zlostníkův*.

ČER má téměř stejné znění začátku verše jako SEV a M77: *V nenávisti měl sem* – ČER pouze mění slovosled, stejný začátek jako ČER má ŠTE. ČER užívá préteritum,

stejně tak ŠTE. (VUL má *odivi* – „nenáviděl jsem“.) Ž1579 a K6 mají sloveso v přítomnosti – *mám*, ale podržují spojení verbonominálního charakteru *mít v nenávisti*.

ČER čte dále *Cyrkev Zlostníkův*, ŠTE má *shromáždění* (a v marginálii *Církve*) *zlostníkův*. Vulgátní *ecclesiam* má oba významy. ŠTE dává přednost *shromáždění* – snad pod vlivem hebrejského textu, který zde má substantivum s významem „shromáždění“. Štefanův překlad tedy koresponduje s hebrejským textem, zároveň se ale vrací k překladu starší edice (M77 má též *shromáždění*; SEV má *sjiti*). Štefanův překlad zde přebírá Ž1579 i K6.

ČER dále pokračuje *a s bezbožníky se neusazují*. VUL má *et cum impiis non sedebō* – „a s bezbožnými nebudu sedat/se neusadím“; SEV a M77 *a s nevěrnými sedati nebudu*. ŠTE ve shodě s VUL a českou tradicí 16. stol. užívá futurum – *neusadím*. To podržuje i Ž1579, K6 se vrací k řešení Červenkovu – *neusazují*. Překlad K6 plně odpovídá hebrejskému textu (ŠTE a Ž1579 se liší užitím futura, hebrejščina však časy nerozlišuje).

8.6 Rozbor textové dynamiky Ž 26,6

ČER: *Umývám v nevinně ruce své: a nespustím se Oltáře tvého Hospodine.*

ŠTE: *Umyl sem v nevinnosti ruce mé, a obklíčím oltář tvůj ó Pane /*

Ž1579: *Umýval sem v nevinnosti ruce své / a obcházel sem oltář tvůj Hospodine:*

K6: *Umývám v nevinnosti ruce své / a obstupuji oltář tvůj Hospodine:*

ČER má velké písmeno u apelativa „oltář“.

ČER čte *Umývám v nevinně ruce své*. SEV a M77 mají opět doslovný překlad vulgátního textu – *Umývati budu mezi nevinnými ruce své/mé* (SEV má *ruce své*, M77 *ruce mé*) – VUL *Lavabo inter innocentes manus meas*. Červenkův překlad první části verše naopak zcela koresponduje s hebrejským textem – אֶרְחֹץ בְּנִקְיִין כַּפַּי (ale překlad *nevinna* je méně srozumitelný než *nevinnost*). Ž1579 má v této části verše totožný text se ŠTE – mění pouze vid: dokonavé *umyl sem* na nedokonavé *umýval sem*. K6 se, co se týká slovesa, vrací k řešení ČER, ale podržuje Štefanovu *nevinnost*.

ŠTE má jako jediný ze sledovaných tisků zájmeno *můj*, ostatní mají *svůj*. Správné užívání přivlastňovacího zájmena *svůj* požadoval již Filomates v náměšťské mluvnici.⁶⁴ ČER má již náležitě *své*, taktéž Ž1579 a K6.

64 Srv. KYAS, V. (1997, s. 148).

Dále čte ČER *a nespustímt' se Oltáře tvého Hospodine*, ŠTE se vrací k řešení SEV a M77 (*a obkličím oltář tvůj Pane*), pouze doplňuje citoslovce *ó* (VUL *circumdabo altare tuum, Domine*). Ž1579 mění sloveso, jednak po lexikální stránce – má *obcházel sem*, jednak mění čas – má préteritum (ČER a ŠTE futurum ve shodě s VUL). K6 taktéž mění sloveso – *obstupuji*. „Obkličovati“, „obcházeti“ i „obstupovati“ korespondují s vulgátním i hebrejským textem. Červenkův překlad je zde opět volnější. ŠTE má opět jako jediný ze sledovaných bratrských překladů *Pane*.

8.7 Rozbor textové dynamiky Ž 26,7

ČER: *Abych přítomen byl hlasitému Díkuov činění: a vypravoval všechny divné skutky tvé.*

ŠTE: *abych tě chválil hlasitě / a vypravoval všechny divné skutky tvé.*

Ž1579: *Abych tě hlasitě chválil / a vypravoval všechny divné skutky tvé.*

K6: *Abych tě hlasitě chválil / a vypravoval všechny divné skutky tvé.*

VUL má *ut audiam vocem laudis*, což doslova překládá SEV a M77: *abych slyšel hlas chvály*. ČER se svým překladem odchyluje od této tradice. Hebrejský text má doslova „hlas vyznání / chvály / díkyčinění“, substantivum תודה znamená „confession, praise, thanksgiving“ (viz STRONG) – tomu se velmi blíží Červenkovu *Díkuov činění*. ČER přidává i adjektivum „hlasitě“, které by snad mohlo být pokusem o opis hebraismu „hlas díkyčinění“ ve významu „chválení, díkyčinění“ (sr. ovšem ČEP *hlasitě díkyvzdání*). Červenkův překlad by tak byl volným překladem hebrejského textu. Následující sledovaná vydání toto adjektivum také obsahují. ŠTE mění na *abych tě chválil hlasitě*, což se slovoslednou změnou přebírá i Ž1579 a K6 – *abych tě hlasitě chválil*. ŠTE, Ž1579 a K6 mají téměř totožný text.

Ve druhé části verše čte ČER *a vypravoval všechny divné skutky tvé* – oproti starší české tradici (SEV a M77) mění *věci* na *skutky*.

Ve druhé části verše se všechna sledovaná vydání shodují.

8.8 Rozbor textové dynamiky Ž 26,8

ČER: *Hospodine jáť miluji Obydlé Domu tvého: a místo Stánku slavy⁶⁵ tvé.*

ŠTE: *O Pane já sem zamiloval obydlí domu tvého / a místo přebývání slávy tvé.*

Ž1579: *Hospodine, jáť miluji obydlí domu tvého / a místo kteréž jest příbytek slávy tvé.*

K6: *Hospodine, jáť miluji obydlí domu tvého / a místo kteréž jest příbytek slávy tvé.*

ČER má velká písmena u apelativ – *Obydlé Domu; Stánku*.

ČER užívá starší, nezúžený tvar *obydlé*. *Malý staročeský slovník* uvádí v hesláři tvar *obydlé*, tvar *obydlí* uvádí v dokladu v genitivu.⁶⁶ ŠTE má již novější, zúžený tvar – *obydlí*, taktéž Ž1579 a K6.

ČER, Ž1579 a K6 mají *Hospodine*, ŠTE *Pane*.

Další odlišnost je ve tvaru slovesa „milovat“. VUL má indikativ perfekta *dilexi* – SEV a M77 překládají préteritem nedokonavého slovesa *miloval jsi (!) / miloval jsem*. ČER má prézens – *miluji*. ŠTE se vrací ke starší tradici – má též préteritum a ve shodě s Vulgátou má dokonavý vid – *zamiloval sem*. Ž1579 a K6 mají stejně jako ČER prézens – *miluji*. Ž1579 a K6 mají stejně jako ČER také osobní zájmeno s částicí *jáť*, ŠTE má pouze *já*. Čas slovesa svědčí pro přihlížení k hebrejské tradici u ČER, Ž1579 a K6.

ČER čte dále *Obydlé Domu tvého*, překladem *obydlé* se odchyluje od starší české tradice (SEV a M77 mají *okrasu domu tvého*) i od tradice vulgátní (*decorem domus tuae*). Jeho překlad naopak přesně koresponduje s hebrejským textem – מִשְׁכַּן כְּבוֹדְךָ. ŠTE, Ž1579 i K6 mají stejné znění jako ČER, což je další důkaz jejich závislosti na ČER. V těchto překladu je navíc zřetelný hebraismus (*obydlí domu*).

Ž1579 a K6 mají totožný text první části verše jako ČER, pouze mají novější, zúžený tvar substantiva „obydlí“ a neužívají velká písmena u apelativ.

Ve druhé části verše se jednotlivá vydání liší specifikací „místa“. ČER má *místo Stánku*, ŠTE *místo přebývání*, Ž1579 a K6 *místo kteréž jest příbytek*. VUL má hebraismus *locum habitationis*, (SEV *město obývání*, M77 *místo obývání*.) Červenkův překlad se shoduje s hebrejským textem – מְקוֹם מִשְׁכַּן; ŠTE se vrací k vulgátní tradici; Ž1579 překládá vedlejší větou, *kteříž jest* odlišuje menším typem písma jako překladatelský dodatek, to přebírá i K6. Zajímavé je, že ČEP má velmi podobné znění

⁶⁵ *Slavy* je tištěno s krátkostí u *a*. Může jít o chybu tisku nebo o tzv. krátkost moravskou v první slabice dvouslabičných slov typu *rana*, *blato*. Srv. *Encyklopedický slovník češtiny*, s. 236–237).

⁶⁶ *Malý staročeský slovník* [on-line]. Heslo „obydlé“.

jako Ž1579 a K6, konkrétně *místo, kde má příbytek tvá sláva*, vlastně pouze upravuje znění Ž1579 a K6 do podoby zřejmě přijatelnější češtině.

8.9 Rozbor textové dynamiky Ž 26,9

ČER: *Nepojímež v počet hříšníkův Duše mé: a s muži krve nezatracoj života mého.*

ŠTE: *Nezahrnůž s hříšnými duše mé / a s lidmi vražedlnými, života mého:*

Ž1579: *Nezahrnůž s hříšnými duše mé / a s lidmi vražedlnými života mého:*

K6: *Nezahrnůž s hříšnými duše mé / a s lidmi vražedlnými, života mého:*

ČER čte *nepojímež v počet hříšníkův* – Gebauerův *Slovník staročeský* uvádí u hesla „pojieti koho (kam)“ význam „přijmout“ a „pojieti (skupinu)“ – „shromáždit“. ⁶⁷ ŠTE mění na *nezahrnůž* – *Malý staročeský slovník* má u hesla *zahrnutí* význam „shrábnout“. ⁶⁸ Oba tyto významy odpovídají hebrejskému **קָבַץ** (Strongův slovník v BibleWorks uvádí významy „gather, remove, gather in, harvest“). VUL zde má zcela odlišné *ne perdas* (SEV a M77 *Nezatracuž*), ČER a ŠTE se zde odchylují od vulgátní tradice a blíží se hebrejskému textu. ŠTE dále oproti ČER mění na *s hříšnými*, což odpovídá vulgátnímu i hebrejskému textu. Štefanovu změnu přebírá i Ž1579 a K6. Všechna vydání dále čtou *duše mé*.

ČER čte dále *a s muži krve nezatracoj*, ŠTE, Ž1579 a K6 *a s lidmi vražedlnými*. Ž1579 a K6 zde opět přebírají Štefanův překlad. VUL i hebrejský text mají stejné znění – doslova „s muži krve [v hebr. plurál]“. Hebrejské **וְיָדָם** i latinské *viri* však umožňuje též překlad „lidé“. ŠTE dává přednost překladu *lidé* a dále překládá volněji – *vražedlnými*, obě jeho změny přebírají Ž1579 i K6. Červenkův překlad *s muži krve* odpovídá hebrejštině i vulgátní tradici (VUL *cum viris sanguinum*).

Odklon od vulgátní a starší české tradice dokazuje i nezařazení oslovení *Bože*. VUL: *Ne perdas cum impiis, Deus, animam meam*; SEV a M77 mají *Bože*. Hebrejský text toto oslovení nemá.

Text ŠTE, Ž1579 a K6 je v tomto žalmu totožný.

⁶⁷ *Slovník staročeský* [on-line]. Heslo „pojieti“.

⁶⁸ *Malý staročeský slovník* [on-line]. Heslo „zahrnutí“.

8.10 Rozbor textové dynamiky Ž 26,10

ČER: *V jejichžto⁶⁹ rukou vidí se šeredné hanebnosti: a pravice jejich plná jest vzátekův.*

ŠTE: *v jejichžto rukou není než převrácenost, a pravice jejich plná jest vzáteků.*

Ž1579: *V jejichžto rukou jest rozmyslná nešlechtnost / a pravice jejich vzáteků plná.*

K6: *V jejichžto rukou jest nešlechtnost / a pravice jejich vzáteků plná.*

Začátek tohoto verše je u všech vydání stejný – *v jejichžto rukou*. (ČER má tištěno *jejichžto*). ČER čte dále *vidí se šeredné hanebnosti*. Podobně má i SEV a M77 (*nepravosti jsou*), ČER doplňuje adjektivum *šeredné* a mění přísudek na *vidí se*. VUL má *sunt* – „jsou“, hebrejský text sloveso nemá. ŠTE mění na *není než převrácenost* – užívá tedy slovesa *být*, ale v singuláru a se zápornkou. Ž1579 má *jest* rozmyslná *nešlechtnost*, K6: *jest nešlechtnost*. K6 oproti Ž1579 odstraňuje adjektivum „rozmyslná“, které Ž1579 odlišil jako překladatelský dodatek. Toto adjektivum skutečně opodstatnění ani ve vulgátním, ani v hebrejském textu nemá. Ž1579 i K6 užívají stejně jako ŠTE a starší tradice (SEV a M77) v přísudku sloveso „být“, K6 je odlišuje menším typem písma, což koresponduje s hebrejským textem, který sloveso nemá. VUL má *iniquitates sunt* – doslova „jsou nepoctivostí“, hebrejský text má substantivum זָמָה – Strongův slovník v BibleWorks uvádí významy „plan; devise; wickedness“⁷⁰ – s užitím v negativním smyslu. Překlady *převrácenost*, *nešlechtnost* i *hanebnost* mohou být překladem jak vulgátního *iniquitas*, tak hebrejského זָמָה. *Převrácenost* ve ŠTE a *nešlechtnost* v Ž1579 a K6 se více blíží hebrejskému textu, neboť se s ním shodují v čísle (VUL má plurál).

Konec verše má ŠTE téměř shodný s ČER: *a pravice jejich plná jest vzáteků*, pouze odstraňuje starší tvar *vzátekův*. SEV a M77 mají *a pravice jejich plná jest darův*, ČER mění na *vzátekův*. *Malý staročeský slovník* uvádí u hesla „vzatek“ významy: „odměna, mzda; dar; užitek; prospěch, zisk; úplatek; krádež, lup“.⁷¹ ČER se svým řešením více přibližuje hebrejskému textu, který má substantivum שָׁדָה – „úplatek; výkupné“. (Vulgátní *munus* má význam „úplatek“ i „dar“.) Ž1579 odstraňuje sloveso *jest*. Odlišuje se tak od vulgátní (*repleta est*), ale i od hebrejské tradice – sloveso מָלָא má dle Strongova slovníku v BibleWoks význam „be full, to fill“. K6 má zde totožný text

69 V tisku je chybně zaznačena délka místo správného *jejichžto*.

70 Plán; zlo, špatnost.

71 *Malý staročeský slovník* [on-line]. Heslo „vzatek“.

s Ž1579, v marginálii navíc uvádí u slova *vzátků* synonymum *darů*, tedy znění, které má SEV a M77.

8.11 Rozbor textové dynamiky Ž 26,11

ČER: *Ale já nevinně obcovati pracuji: vykupiž mě / a Smiluj se nade mnou.*

ŠTE: *Ale já v upřímnosti své chodím / a protože vykupiž mne a smiluj se nade mnou.*

Ž1579: *Já pak v nevinnosti své chodím: vykupiž mne / a smiluj se nade mnou.*

K6: *Já pak v upřímnosti své chodím: vykupiž mne / a smiluj se nade mnou.*

ČER má velké písmeno u slovesa *Smiluj*.

ČER čte *Ale já nevinně obcovati pracuji* (!), tímto překladem se odchyluje od všech sledovaných tradic a předloh. (VUL má doslova „já také ve své nevinnosti chodíval sem“; SEV a M77 *já pak v nevinnosti své chodíval sem*.) ŠTE má *Ale já v upřímnosti své chodím*, čímž se výrazně přibližuje hebrejskému textu – ten má doslova „ale já (ve) své celistvosti / dokonalosti chodím“. Ž1579 upravuje začátek verše na *Já pak*, což podržuje i K6, dále se Ž1579 vrací k „nevinnosti“ ze SEV a M77. K6 toto nepodržuje a vrací se k řešení ŠTE – *v upřímnosti*.

Dále čte ČER *vykupiž mě*, což ŠTE mění na *a protože vykupiž mne*. Ž1579 téměř stejné znění jak ČER, pouze podržuje Štefanovo *mne*, taktéž K6. Česká tradice 16. stol. měla v MEL a SEV *vysvobodíš mne*, ČER inovaci – *vykupiž*, převzaly všechny následující sledované překlady.

Konec verše mají všechna tři vydání stejná – *a smiluj se nade mnou*, to koresponduje s oběma sledovanými předlohami.

8.12 Rozbor textové dynamiky Ž 26,12

ČER: *Noha má ustrnula jest v upřímnosti: v Zbořích dobrořečiti budu Hospodina.*

ŠTE: *Noha má stála v upřímnosti: V shromážděních svatých dobrořečiti budu Pána.*

Ž1579: *Noha má v upřímnosti se ustavila: v shromážděních svatých dobrořečiti budu Hospodina.*

K6: *Noha má stojí na rovině: v shromážděních svatých dobrořečiti budu Hospodina.*

ČER má velké písmeno ve slově *Zbořích*.

Všetchna vydání zde mají valenční doplnění u slovesa „dobrořečiti“ v akuzativu.⁷² V Ž 16,7, kde se toto sloveso také vyskytuje, má valenční doplnění v akuzativu pouze

⁷² U slovesa „dobrořečiti“ uvádí Gebauerův *Slovník staročeský* dvojí vazbu: *dobrořečiti koho/komu*. Srv. *Slovník staročeský* [on-line]. Heslo „dobrořečiti“.

text v ČER (ŠTE a Ž1579 mají jiné sloveso), K6 má v Ž 16,7 *dobrořečiti budu Hospodina*. Zde mají všechna vydání valenční doplnění v akuzativu.

Všechna vydání začínají stejně – *Noha má*. ČER má dále *ustrnula jest v upřímnosti*, ŠTE: *stála v upřímnosti*. Ž1579 se částečně vrací k Červenkovu překladu – *v upřímnosti se ustavila*. K6 čte *stojí na rovině*. Zajímavé je, že stejný překlad začátku verše má i ČEP – Ž 26,12: *Noha má stojí na rovině, v shromážděních dobrořečiti budu Hospodinu*. VUL má *Pes meus stetit in directo*, hebrejský text עָמְדָה בְּמִישׁוֹר. (ČEP *stojí na rovině*, L45 *gehet richtig*) doslova „stojí přímo“, význam: „stojí pevně“. SEV, M77, ČER, ŠTE i Ž1579 překládají *v upřímnosti*. K6 dává přednost překladu *na rovině*, v marginálii pak doplňuje *v přímosti*.

ČER čte dále v *Zbořích dobrořečiti budu Hospodina*. SEV a M77 mají v *shromážděních chváliti budu tebe Pane*. Dle *Malého staročeského slovníku* je „zboř“ přechýlená podoba slova „sbor“, u kterého uvádí významy – „shromáždění, zástup, družina; hejno: ptačí sbor ptactvo“.⁷³

ČER tedy oproti SEV a M77 mění *shromáždění* za synonymní *zboř*, *chváliti* je nahrazeno *dobrořečiti*. *Shromáždění* odpovídá vulgátnímu i hebrejskému textu. ŠTE navíc doplňuje překladatelský dodatek *v shromážděních svatých*, to přebírá i Ž1579 a K6. VUL i hebrejský text mají dále sloveso s významem „dobrořečit“, všechna vydání mají tvar 1. osoby singuláru futura, což odpovídá Vulgátě, 1. osoba singuláru odpovídá též hebrejskému textu (časy hebrejštiny nerozlišuje).

ŠTE má opět jako jediný *Pána*, ostatní *Hospodina*.

8.13 Souhrnné srovnání Ž 26,1–12

Srovnání provádíme z pohledu Šestidílkky, protože je chronologicky nejposlednější sledovanou podobou textu a kromě toho je ze všech sledovaných překladů nejdůležitějším textem.

Text Ž 26,1–12 v K6 vypadá ve srovnání s ČER, ŠTE a Ž1579 takto:

Podtržené – společný text s ČER.

Tučně – společný text se ŠTE.

Kurzívou – společný text se Ž1579.

Obyčejně – samostatné řešení K6.

⁷³ *Malý staročeský slovník* [on-line]. Heslo „sbor, zbor“.

- ¹*Žalm Davidů. Sud' mne Hospodine: nebo já v upřímnosti své chodím / a v tě Hospodina doufám: nepohnut' se.*
- ²*Zprubůžž mne, Hospodine / a zkus mne: přepal ledví má, i srdce mé.*
- ³*Milosrdenství tvé zajisté před očima máma jest / a chodím stále⁷⁴ v pravdě tvé:*
- ⁴*S lidmi marnými neseďám / a s pokrytci v spolek nevcházím.*
- ⁵*V nenávisti mám shromáždění zlostníkův / a s bezbožnými se neusazují.*
- ⁶*Umývám v nevinnosti ruce své / a obstupuji oltář tvůj Hospodine:*
- ⁷*Abych tě hlasitě chválil / a vypravoval všechny divné skutky tvé.*
- ⁸*Hospodine, já' miluji obydlí domu tvého / a místo kteréž jest příbytek slávy tvé.*
- ⁹*Nezahrnujž s hříšnými duše mé / a s lidmi vražedlnými, života mého:*
- ¹⁰*V jejichžto rukou jest nešlechethnost / a pravice jejich vzáteků plná.*
- ¹¹*Já pak v upřímnosti své chodím: vykupiž mne / a smiluj se nade mnou.*
- ¹²*Noha má stojí na rovině: v shromážděních svatých dobrořečiti budu Hospodina.*

8.13.1 Komentář

S ČER má K6 společných 79 řešení, z toho 12 proniklo do Ž1579 a K6, 66 řešení proniklo do ŠTE, Ž1579 i K6, jedno řešení je společné pouze ČER a K6. 33 inovací Štefanovy postily proniklo do K6 = 46,5 %, do Ž1579 32. Inovací Ž1579, které pronikly do K6, je 17 = 68 %. Samostatných překladových řešení K6 je v Ž 26,1–12 osm, z toho jde o šest sloves, jednu předložku a jedno substantivum (*na rovině*).

Inovace Šestidílký se týkají především sloves, konkrétně užití přítomnosti oproti préteritu v předchozích vydáních. V Ž 26,1 *kráčel sem / chodil sem* → *chodím, doufal sem* → *doufám*; v Ž 26,4 *nespolčil sem se / neusadil sem se* → *nesedám*; *nechci obecněví míti / sem nechodil / nevšel* → *nevcházím*; v Ž 26,6 *nespustím' se / obklíčím / obcházel sem* → *obstupuji*; v Ž 26,12 *ustrnula jest / stála / se ustavila* → *stojí*.

I v tomto žalmu najdeme doklady pro tvrzení, že se ČER svým překladem odchýlil od vulgární tradice (popř. české tradice 16. stol.) a šel za hebrejským textem. V Ž 26,3 překladem *choditi budu* – SEV a M77 mají *zalíbil sem*, což plně koresponduje s textem VUL, hebrejský text má sloveso s významem „chodit“. Dále v Ž 26,4 překladem *Lidmi*, v Ž 26,6 koresponduje s hebrejským textem překlad celé první části verše – *umývám v nevinně ruce své* (SEV a M77 podle VUL *umývati bude mezi nevinnými ruce své* – M77 *ruce mé*). V Ž 26,9 překladem *nepojímež* (VUL *ne perdas*, M77 *nezatrácujž*), což koresponduje s hebrejským textem. V tomto verši ještě neuvedením oslovení *Bože* (VUL, SEV i M77 toto obsahují, hebrejský text nikoli).

⁷⁴ Tištěno *stale*, opravujeme na *stále*.

Také ŠTE šel v tomto žalmu za hebrejským textem – v Ž 26,9 překladem *nezahrňujž* (VUL *ne perdas*, M77 *nezatracujž*), což koresponduje s hebrejským textem. V tomto verši ještě neuvedením oslovení *Bože* – stejně jako u ČER.

Závislost Ž1579 a K6 na překladu ve ŠTE dokládají překlady: Ž 26,1 – v *upřímnosti*; v Ž 26,2 – *zpubůjž, přepal*. V Ž 26,2 mají ŠTE, Ž1579 a K6 až na označení Boha totožný text; také v Ž 26,7 se téměř shodují – ŠTE má pouze jiný slovosled v první části verše.

Závislost K6 na ČER potvrzuje dále překlad v Ž 26,4 – mají stejné adjektivum *marnými* (ŠTE *lživými*, Ž1579 *falešnými*, MEL a SEV mají substantivum *marnost*) a překlad v Ž 26,9 – zde mají všechna sledovaná vydání stejně *obydlí domu tvého*.⁷⁵

⁷⁵ ČER má velké písmeno – *Obydlé; Domu* – a starší tvar *obydlé*.

ZÁVĚR

Dosažené výsledky rozboru Ž 15,1–5; Ž 16,5–11; Ž 23,1–6; Ž 26,1–12 sledovaných tisků lze shrnout do těchto bodů

1. Překlad v Červenkově žaltáři přímo ovlivnil překlad ve Štefanově postile. (Např. v Ž 15,4 překlady *bezbožník, za nic*; dále v Ž 16,6 *provazcové, padli mi*; v Ž 16,9 *splésal* → *zplésal*; v Ž 23,3 *vede mne* → *vodí mne*.) Také jsme popsali některé zvláštnosti grafiky Červenkovy žaltáře na sledovaném vzorku textu.

2. Překlad žalmů Štefanovy postily přímo ovlivnil Ž1579, K6. Překlad Ž1579 je ze všech sledovaných textů nejbližší K6 – byl prokazatelně největším inspiračním zdrojem při pořizování překladu žaltáře v Šestidílce. V Ž 15 proniklo do kralické Šestidílký 85 % inovací Ž1579, v Ž 16,5–11 80 %, v Ž 23,1–6 95 % a v Ž 26,1–12 68 %.

3. V jednotě bratrské existoval překlad (alespoň části SZ) s nevulgátními čteními.

Důkazy nevulgátního čtení v ČER (Červenkův překlad zde odpovídá přesněji hebrejskému textu v BHS): Ž15,4 *nemění* (x VUL *non decipit*); Ž 16,5 *částka dílu mého* (x VUL *pars haereditatis meae*); Ž16,8 *Postavil sem* (x VUL *providebam*); Ž 16,11 *cestu života* (x VUL *vias vitae*); V Ž 23,1–6 *Pastýř muoj jest* (x VUL *regit me*); Ž 23,3 *vede mne* (x VUL *deduxit*); Ž 26,3 *choditi budu* (x VUL *complacui*); Ž 26,4 *Lidmi* (x VUL *consilio*); Ž 26,6 *umývám v nevinně ruce své* (x VUL *lavabo inter innocentes manus meus*); Ž 26,9 *nepojímejž* (x VUL *ne perdas ... Deus*).

Důkazy nevulgátního čtení ve ŠTE: Ž 15,3 *Kdož neutrhal jazykem svým* (x VUL *qui non egit dolum in lingua sua*); Ž 16,5 *los* (x VUL *pars*); Ž 26,9 *nezahrnujž* (x VUL *ne perdas ... Deus*).

Důkazy vulgátních čtení v ČER: Ž 15,5 *Daruo* (VUL *munera* x BHS „daru“); Ž 16,9 *odpočine v naději* (VUL *requiescet in spe* x BHS „odpočívá v bezpečí“); Ž 23,1 *a čehož mi se nedostane* (VUL *et nihil mihi deerit* x BHS „nepostrádám“).

Důkazy vulgátních čtení ve ŠTE: Ž 26,6 *a obklíčím oltář tvůj* (VUL *circumdabo altare tuum*); Ž 26,8 *místo přebývání* (VUL *loco habitationis*).

ČER a ŠTE tedy mají smíšený text z vulgátní a hebrejské tradice.

4. Vliv ČER na překlad K6 je poměrně malý, ale zjistitelný, např. v Ž 16,7 *dobrořečiti budu*; v Ž 26,6 *umývám* a další. Daleko větší vliv (soudě podle textových sond) měla Štefanova postila, jejíž text není tak neústrojný jako text ČER – nemá Červenkovy extremity; má lepší ekvivalenty, často je přesnější vůči hebrejskému textu.

Např. v Ž 15,2 ČER: *Ten kdož jest nepoškrvněného obcování* x ŠTE: *Ten kdož chodí v upřímnosti*; v Ž 15,3 *Kdož lestně neškodí* x ŠTE: *Kdož neutrhá*; v Ž 16,5 *při tobě jest složen Los dědictví mého*; x ŠTE *Ty zdržuješ los můj* apod.

5. Touto prací jsme tedy dokázali (na rozboru čtyř bratrských žalmů), že jednota bratrská měla překlad s nevulgátními čteními již před Ž1579 a K6. Na překladu žaltářních perikop pracovali její členové delší dobu (úpravy postupovaly v některých případech takto: ČER – ŠTE – Ž1579 (Ž1581) – K6). Zároveň jsme potvrdili, že předchozí překladatelská tradice v jednotě bratrské měla na vznik textu žalmů ve třetím díle Šestidílký přímý vliv. Doložili jsme i shody s Červenkovým žaltářem – inspiroval nejen autora překladu perikop ve Štefanově postile, ale i překladatele kralického žaltáře 1579 a jeho vliv pronikl i do Šestidílký. Při zkoumání předloh kralické Šestidílký tedy bude nutno přihlížet i k Červenkovu žaltáři, Štefanově postile a samozřejmě i bezprostřednímu předchůdci žaltáře v Šestidílce, totiž Ž1579.

ANOTACE

Autor: Veronika Stehlíková

Katedra bohemistiky Filozofické fakulty UP

Název práce: Textová dynamika vybraných žalmů v jednotě bratrské od Červenkova žaltáře (1562) do kralické Šestidílký

Vedoucí práce: PhDr. Robert Dittmann, Ph.D.

Počet znaků: 103 741

Počet příloh: 4

Počet titulů literatury: 30

Klíčová slova: Kralická šestidílká, Žaltář z r. 1579, Štefanova postila, Červenkův žaltář, textová dynamika, jednota bratrská.

Anotace: Tato bakalářská práce se zaměřuje na problematiku kralického překladu žaltáře. Na základě metody textových sond srovnává vybrané úseky čtyř bratrských překladů žaltáře: Červenkova žaltáře, Štefanovy postily, žaltáře z r. 1579 a kralické Šestidílký. Vymezuje podíl textové dynamiky a snaží se podle textových rozdílů dovodit možné předlohy. Práce identifikuje převládající textový typ, závislost jednotlivých vydání na vydáních předchozích, dále novátorské přístupy v jednotlivých vydáních a jejich přínos pro českou překladatelskou tradici. Částečně je zkoumán i vliv zkoumaných bratrských překladů na následný vývoj.

SEZNAM ZDROJŮ

- BĚLIČ, J. – KAMIŠ, A. – KUČERA, K. *Malý staročeský slovník* [on-line]. Praha: SPN, 1978. Verze 0.4.2. [citováno ze dne 8. 4. 2009]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na <<http://vokabular.ujc.cas.cz>>.
- CUŘÍN, F. *Vývoj spisovné češtiny*. Praha: SPN, 1985.
- ČEJKA, M. – ŠLOSAR, D. – NECHUTOVÁ, J. *Gramatika česká Jana Blahoslava*. Brno: Masarykova univerzita, 1991.
- DAŇKOVÁ, M. *Bratrské tisky ivančické a kralické*. Sborník Národního musea v Praze, sv. V – A – Historický, č. 1. Praha: Národní museum, 1951.
- DITTMANN, R. Červenkův Žaltář (1562) a jeho důležitost pro Kralickou bibli. Předneseno na mezinárodní konferenci *Problematika historických a vzácných knižních fondů* (5.–6. listopadu 2008), konané v Olomouci. V tisku. [děkuji autorovi za laskavé poskytnutí rukopisu práce].
- DITTMANN, R. *Dynamika textu Kralické bible v české překladatelské tradici*. Rukopis Ph.D. dizertace. Olomouc 2008. [děkuji autorovi za laskavé poskytnutí rukopisu práce].
- GEBAUER, J. *Historická mluvnice jazyka českého. Díl III, Tvarosloví. I, Skloňování*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960.
- GEBAUER, J. *Slovník staročeský I-II (A-N)*. [on-line]. Praha: Academia 1970. 2. nezm. vyd. Verze 0.4.2. [citováno ze dne 8. 4. 2009]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na <<http://vokabular.ujc.cas.cz>>.
- HALAMA, O. Chvála a hana první tištěné postily jednoty bratrské: příspěvek k „druhému životu“ „*Výkladů řeči Božích*“ bratra Ondřeje Štefana z roku 1575. In: *Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků*, roč. 17, 2001–2002, Praha 2003b, s. 4–12.
- HALAMA, O. Sváteční kázání bratrské postily Ondřeje Štefana z roku 1575. In HALAMA, O. (vyd.) *Acta reformationem Bohemicam illustrantia V: miscellanea: studijní texty UK ETF v Praze*. Praha: ETF UK, 2004, s. 67–79.
- HAVRÁNEK, B. *Vývoj českého spisovného jazyka*. Praha: SPN, 1980.
- HRUBÝ, H. *České postilly: studie literárně a kulturně historická*. Praha: Jubilejní fond Král. české společnosti nauk, 1901.
- KÁBRT, J. A KOL. *Latinsko-český slovník*. 3. vyd. Praha: SPN, 1991.
- KAŇÁK, M. M. Červenka, biskup Jednoty bratrské. *Jednota bratrská*, 1953a, roč. 30, s. 87–88.
- KAŇÁK, M. Matěj Červenka, bratrský biskup. *Jednota bratrská*, 1954, roč. 31, s. 20–23.

- KAŇÁK, M. Matěj Červenka. *Jednota bratrská*, 1953b, roč. 30, s. 74–76.
- KAŇÁK, M. ET AL. Br. Matěj Červenka. *Významné postavy Jednoty bratrské a jejich dílo*. Praha: Katedra církevních dějin v Ústředním církevním nakladatelství, 1957, s. 144–152.
- KOL. AUTORŮ. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2002.
- KYAS, V. *Česká bible v dějinách národního písemnictví*. Praha: Vyšehrad, 1997.
- MOLNÁR, A. K otázce geneze kralického biblického díla. *Křesťanská revue*, 1964, roč. 31, č. 9, s. 235–237.
- MOLNÁR, A. Matěj Červenka. *Kostnické jiskry*, 1956, roč. 41, č. 23, s. 4.
- MOLNÁR, A. Předchůdce mistrů kralických. *Jednota bratrská*, 1953, roč. 30, s. 89–90.
- MOLNÁR, A. Žalm 15 v překladu Matěje Červenky. *Křesťanská revue*, 1954, roč. 21, č. 7, s. 211.
- PLESKALOVÁ, J. – KRČMOVÁ, M. – VEČERKA, R. – KARLÍK, P. *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, 2007.
- PORÁK, J. *Humanistická čeština: Hláskosloví a pravopis*. Praha: UK, 1983.
- Staročeský slovník* (sešit 15–25). [on-line] Verze 0.4.2. [citováno ze dne 8. 4. 2009]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na <<http://vokabular.ujc.cas.cz>>.
- ŠLOSAR, D. Poznámky k vývoji české interpunkce v 16. století. *Listy filologické*, 1964, roč. 87, č. 1, s. 126–135.
- ŠLOSAR, D. Průřez vývojem staročeské interpunkce. *Listy filologické*, 1966, roč. 89, č. 2, s. 164–170.
- ŠLOSAR, D. – VEČERKA, R. *Spisovný jazyk v dějinách české společnosti*. Praha: SPN, 1979.
- VINTR, J. Zásady transkripce českých textů z barokní doby. In *Listy filologické*, 1998, roč. 121, č. 3–4, s. 341–346.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Dokladový materiál Ž 15,1–5	58
Příloha č. 2: Dokladový materiál Ž 16,5–11	59
Příloha č. 3: Dokladový materiál Ž 23,1–6	60
Příloha č. 4: Dokladový materiál Ž 26,1–12	61

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Dokladový materiál Ž 15,1–5

ČER

^[1]Daviduo. Hospodine kto bude obývati v Stánku tvém: a kdo bude Měšťanem na Hoře Svaté tvé?

^[2]Ten kdož jest nepoškvrněného obcování / a činí spravedlnost: a mluví pravdu z Srdce svého.

^[3]Kdož lestně neškodí bližnímu jazykem svým / neobmejšlí mu zlého: aniž ho hledí zlehčiti:

^[4]Ktož zhrdá Bezbožníky a jich sobě nevází: ale bojící se Hospodina má v počestnosti / a což přísáhl Bližnímu svému toho nemění.

^[5]Kdož nepuočjuje Peněz svých na Lichvu: a Daruo proti nevinnému⁷⁶ nebéře / kdož tyto věci činí / nebude vykořeněn navěky.

ŠTE

^[1]Pane kdo bude přebývati v stánku tvém, kdo bude odpočívati na hoře svaté tvé?

^[2]Ten kdož chodí v upřímnosti a činí spravedlnost a mluví pravdu v srdci svém.

^[3]Kdož neutrhá jazykem svým / bližnímu svému ničímž neškodí, a toho což by ku potupě jeho bylo, k sobě nepřipouští.

^[4]Ten kdož sobě bezbožníka za nic pokládá: ale v poctivosti má ty kteříž se Bojí Pána. A kterýž, by pak i se škodou svou přísáhl, *však toho* nemění.

^[5]Kdož na lichvu peněz⁷⁷ svých nedává / ani žádného daru proti nevinnému nepřijímá. Kdož tyto věci činí, tent' se nepohne navěky.

Ž1579

^[1]Žalm Davidů.

Hospodine, kdo bude přebývati v Stánku tvém? kdo bydliti bude na hoře svaté tvé?

²Ten kdož chodí v upřímnosti / a činí spravedlnost / a mluví pravdu v srdci svém.

³Kdož neutrhá jazykem svým: bližnímu svému nečiní zlého / a potupy neuvozuje na bližního svého.

⁴Ten před jehož očima v nevážnosti jest zavržený / v poctivosti pak bojící se Hospodina / *a kterýž, by přísáhl i se škodou svou / však toho* nemění.

⁵Kdož peněz svých nedává na lichvu / a darů proti nevinnému nebéře: kdož tyto věci činí / nepohneť se navěky.

⁷⁶ Kvantita je téměř nečitelná.

⁷⁷ Tištěno peněz.

K6

¹Žalm Davidů. Hospodine, kdo bude přebývati v Stánku tvém? kdo bydliti bude na hoře svaté tvé?

²Ten kdož chodí v upřímnosti / a činí spravedlnost / a mluví pravdu *jakž jest* v srdci jeho.

³Kdož neutrhá jazykem svým: bližnímu svému nečiní zlého / a potupy neuvozuje na bližního svého.

⁴Ten před jehož očima v nevážnosti jest zavržený / v poctivosti pak bojící se Hospodina: *a kterýž, by* přísáhl i se škodou *svou* / však *toho* nemění.

⁵Kdož peněz svých nedává na lichvu / a daru proti nevinnému nebere: kdož tyto věci činí / nepohneť se navěky.

Příloha č. 2: Dokladový materiál Ž 16,5–11

ČER

^[5]Ty Hospodine jsi částka dílu mého a Kalichu mého: při tobě jest složen Los dědictví mého.

^[6]Provazcové moji padli mi na místech rozkošných: neb mi se dostalo výborné dědictví.

^[7]Slaviti a dobrořečiti budu Hospodina kterýž mě tak opatřil: neb sic i v noci kárávala mne bedra má.

^[8]Postavil sem sobě Hospodina před obličejem svým vždycky: nebo na pravici mi jest / abych se nepohnul.

^[9]Z té příčiny příčiny zradovalo se jest Srdce mé a splésal Jazyk můj: nad to i Tělo mé odpočine v Naději.

^[10]Nebo ty nenecháš Duše mé v Pekle: aniž dopustíš aby Svatý tvůj okusil porušení.

^[11]Známu si mi učinil cestu života: plnost radoštění jestiť před obličejem tvým: a utěšení přerozkošná na Pravici tvé až na věčnost.

ŠTE

^[5]Pánt' jest částka dědictví mého, a Kalicha mého: Ty zdržuješ los můj.

^[6]Provazcové padli mi na *místech* vesselých: a dědictví rozkošné *připadlo* mi.

^[7]Chváliti budu Pána kterýž mi rady *své* udílí / tak že i v noci vyučují mne ledví má.

^[8]Ustavičněť k sobě Pána před oči své stavím a když tě mi po pravici *jistě žet'* se nepohnu.

^[9]Z té příčiny rozvesselilo se srdce mé, a zplésal jazyk můj / nýbrž i tělo mé v bezpečnosti přebývati bude.

^[10]Nebo nenecháš duše mé v pekle, aniž dopustíš Svatému svému viděti porušení.

^[11]Známost učiníš mi cestu života: U tebeť jest hojnost dostatečná vesselí, a dokonalá rozkoš po pravici tvé až navěky.

Ž1579

⁵Hospodin je částka dílu mého / a kalicha mého: ty zdržuješ los můj

⁶Provazcové padli mi na *místech* veselých: a dědictví rozkošné *dostalo se* mi.

⁷Chváliti budu Hospodina kterýž mi radí: *nebo* i v noci vyučují mne ledví má.

⁸Představuji *sobě* Hospodina před obličej svůj vždycky: a kdyžť jest mi po pravici, nikoli se nepohnu.

⁹Z té příčiny rozvesselilo se srdce mé / a zplésala sláva má: ano i tělo mé v bezpečnosti přebýváti bude.

¹⁰Nebo nenecháš duše mé v pekle / aniž dopustíš Svatému svému viděti porušení

¹¹Známu učiníš mi cestu života: před obličejem tvým jest sytost vesselí / a rozkošné utěšení po pravici tvé, až navěky.

K6

⁵Hospodin jest částka dílu mého / a kalicha mého: ty zdržuješ los můj.

⁶Provazcové padli mi na *místech* veselých: a dědictví rozkošné, *dostalo se* mi.

⁷Dobrořečiti budu Hospodinu, kterýž mi radí : *nebo* i v noci vyučují mne ledví má.

⁸Představuji *sobě* Hospodina před obličej svůj vždycky: a kdyžť jest mi po pravici, nikoli se nepohnu.

⁹Z té příčiny rozveselilo se srdce mé / a zplésala sláva má: ano i tělo mé v bezpečnosti přebýváti bude.

¹⁰Nebo nenecháš duše mé v pekle / aniž dopustíš svatému svému viděti porušení.

¹¹Známost učiníš mi cestu života: sytost hodného veselí jest před obličejem tvým / a dokonalé utěšení po pravici tvé, až navěky.

Příloha č. 3: Dokladový materiál Ž 23,1–6

ČER

[1]Daviduo. Hospodin Pastýř muoj jest: i čehož mi se nedostane?

[2]Na rozkošná a Trávná místa mne uvodí: a k Vodám pramenuov živých přihání mne.

[3]Rozvlažuje Duši mou: a vede mne cestami Spravedlnosti pro jméno své.

[4]Byť mi se pak dostalo jíti přes oudolé mrákoty smrti nebudu se ničehéhož zlého báti: nebo jsi ty se mnou: Prut tvůj a Berla tvá / obé to potěšují mne.

[5]Přistrojil si mi Stůl: před obličejem těch kteřížto mne trápí.

[6]Pomazal si Olejem hlavy mé: Kalich můj plný a opujující jest.

[7]Nádto výš / dobrota a milosrdenství tvé dokud živ sem při mně budou: a jáť bydleti budu v Domu Hospodina pokud života mého stává.

ŠTE

[1]Pán jest můj Pastýř, nebuduť míti žádného nedostatku.

[2]Na pastvách zelených způsobuje mi odpočinutí. K vodám tichým mne uvodí:

[3]duši mou očerstvuje po stezkách spravedlnosti mne vodí pro jméno své.

[4]Byť mi se dostalo jíti přes oudolí stínu smrti, nebudu se báti zlého: Nebo ty jsi se mnou: Prut tvůj a berla tvá mne potěšují.

[5]Strojíš mi i Stůl, před obličejem mým, proti mým nepřátelům: Pomazuješ olejem hlavy mé, Kalich můj až i oplývá *naléváš*.

^[6]Nadto výš / dobrota a milosrdenství *tvé* po všechny dny života mého, při mně budou / a přebývati budu v domě Páně za dlouhé dny.

Ž1579

¹Hospodin jest můj pastýř / nebudu míti *žádného* nedostatku.

²Na pastvách zelených pase mne: k vodám tichým mne přivodí.

³Duši mou očerstvuje: vodí mne po stezkách spravedlnosti, pro jméno své.

⁴Byť mi se dostalo jíti přes oudolí stínu smrti / nebuduť se báti zlého: nebo ty se mnou jsi: prut tvůj a hůl tvá, toť mne potěšuje.

⁵Stojíš *hojný* stůl před obličejem mým / naproti mým nepřátelům: pomazuješ olejem hlavy mé / kalich můj *naléváš* až oplývá.

⁶Nadto i dobrota a milosrdenství *tvé* následovati mne budou, po všechny dny života mého: a přebývati budu v domě Hospodinovu, za dlouhé dny.

K6

¹Žalm Davidů. Hospodin jest můj pastýř / nebudu míti *žádného* nedostatku.

²Na pastvách zelených pase mne: k vodám tichým mne přivodí.

³Duši mou očerstvuje: vodí mne po stezkách spravedlnosti, pro jméno své.

⁴Byť mi se dostalo jíti přes oudolí stínu smrti / nebuduť se báti zlého: nebo ty se mnou jsi: prut tvůj a hůl tvá, toť mne potěšuje.

⁵Stojíš *hojný* stůl před obličejem mým / naproti mým nepřátelům: pomazuješ olejem hlavy mé: kalich můj *naléváš* až oplývá.

⁶Nadto i dobrota a milosrdenství *tvé* následovati mne budou, po všechny dny života mého: a přebývati budu v domě Hospodinovu za dlouhé časy.

Příloha č. 4: Dokladový materiál Ž 26,1–12

ČER

^[1]Daviduo. Sud' mne Hospodine / nebo já v nevině své sem krácel: a v *tě* Hospodine nepohnutě sem doufal.

^[2]Vyprůbuj mne Hospodine a zkus mne: vypal ledví mé a Srdce mé.

^[3]Milosrdenství *tvé* toť já sobě před své oči stavím: a choditi budu v pravdě *tvé*.

^[4]Nespolčil sem se s Lidmi marnými: a s lestnoukladníky nechci obecnství míti.

^[5]V nenávisti sem měl Cyrkev Zlostníkův: a s bezbožníky se neusazuji.

^[6]Umývám v nevině ruce své: a nespustím' se Oltáře *tvého* Hospodine.

^[7]Abych přítomen byl hlasitému Díkuov činění: a vypravoval všechny divné skutky *tvé*.

^[8]Hospodine jáť miluji Obydlé Domu *tvého*: a místo Stánku slavy *tvé*.

^[9]Nepojímejž v počet hříšníkův Duše mé: a s muži krve nezatracoj života mého.

^[10]V jejichžto⁷⁸ rukou vidí se šeredné hanebnosti: a pravice jejich plná jest vzátekův.

^[11]Ale já nevině obcovati pracuji: vykupiž mě / a Smiluj se nade mnou.

^[12]Noha má ustrnula jest v upřímnosti: v Zbořích dobrořečiti budu Hospodina.

ŠTE

^[1]Sud' mne Pane, nebo Já v upřímnosti své chodil sem / a Pánu cele sem se dověřil / protož nepohnu se:

^[2]zprubůžž mne Pane, a zkus mne[,] přepal ledví má, i srdce mé.

^[3]Nebo milosrdenství tvé jest před očima mýma, *a já* chodil sem v pravdě tvé.

^[4]Neusadil sem se s lidmi lživými, a s pokrytci sem nechodil,

^[5]v nenávisti sem měl shromáždění zlostníkův / a s bezbožnými se neusadím.

^[6]Umyl sem v nevinnosti ruce mé, a obklíčím oltář tvůj ó Pane /

^[7]abych tě chválil hlasitě / a vypravoval všechny divné skutky tvé.

^[8]O Pane já sem zamiloval obydlí domu tvého / a místo přebývání slávy tvé.

^[9]Nezahrnůžž s hříšnými duše mé, a s lidmi vražedlnými života mého /

^[10]v jejichžto rukou není než převrácenost, a pravice jejich plná jest vzáteků.

^[11]Ale já v upřímnosti své chodím / *a protož* vykupiž mne a smilůj se nade mnou.

^[12]Noha má stála v upřímnosti: V shromážděních *svatých* dobrořečiti budu Pána.

Ž1579

¹Žalm Davidů. Sud' mne Hospodine: nebo já v upřímnosti své chodil sem / a v *tě* Hospodina doufal: nepohnuť se.

²Zprubůžž mne, Hospodine, zkus mne: přepal ledví má, i srdce mé.

³Milosrdenství tvé zajisté před očima mýma jest / a chodím *stále* v pravdě tvé.

⁴S lidmi falešnými neusadil sem se / a s pokrytci v *spolek* nevšel.

⁵V nenávisti mám shromáždění zlostníkův / a s bezbožnými se neusadím.

⁶Umýval sem v nevinnosti ruce své / a obcházel sem oltář tvůj Hospodine:

⁷Abych tě hlasitě chválil / a vypravoval všechny divné skutky tvé.

⁸Hospodine, jáť miluji obydlí domu tvého / a místo *kteréž jest* příbytek slávy tvé.

⁹Nezahrnůžž s hříšnými duše mé / a s lidmi vražedlnými života mého:

¹⁰V jejichžto rukou jest *rozmyslná* nešlechtnost / a pravice jejich vzáteků plná.

¹¹Já pak v nevinnosti své chodím: vykupiž mne / a smilůj se nade mnou.

¹²Noha má v upřímnosti se ustavila: v shromážděních *svatých* dobrořečiti budu Hospodina.

K6

¹Žalm Davidů. Sud' mne Hospodine: nebo já v upřímnosti své chodím / a v *tě* Hospodina doufám: nepohnuť se.

²Zprubůžž mne, Hospodine / a zkus mne: přepal ledví má, i srdce mé.

³Milosrdenství tvé zajisté před očima mýma jest / a chodím *stále*⁷⁹ v pravdě tvé:

⁴S lidmi marnými neseďám / a s pokrytci v *spolek* nevcházím.

⁵V nenávisti mám shromáždění zlostníkův / a s bezbožnými se neusazuji.

⁶Umývám v nevinnosti ruce své / a obstupuji oltář tvůj Hospodine:

⁷Abych *tě* hlasitě chválil / a vypravoval všechny divné skutky tvé.

⁸Hospodine, jáť miluji obydlí domu tvého / a místo *kteréž jest* příbytek slávy tvé.

⁹Nezahrnůžž s hříšnými duše mé / a s lidmi vražedlnými, života mého:

¹⁰V jejichžto rukou *jest* nešlechtnost / a pravice jejich vzáteků plná.

¹¹Já pak v upřímnosti své chodím: vykupiž mne / a smilůj se nade mnou.

¹²Noha má stojí na rovině: v shromážděních *svatých* dobrořečiti budu Hospodina.

79 Tištěno *stale*, přepisujeme *stále*.